

SLOVAN

MESEČNIK
ZA KNJIŽEVNOST
UMETNOST IN
PROSVETO

ZVEZEK 2. - LETNIK II.

1904

VSEBINA:

B. Vošnjak: Brez tradicij	33
Ivan Cankar: Novela doktorja Grudna	38
Dr. Vošnjak: Moj rojstni kraj	43
Marica II.: Bogatini	45
Engelbert Gangl: Sonata o logu in vrtu	46
Olček Igo: Roman umetniškega samouka	47
Vošnjaka	51
Utva: O kresu	54
Dr. Josip Tomišek: Smeri našega pravopisa in pravorečja	55
Zofka Jelovškova: Nada (Drugi del)	57
Listek	59

Književnost:

A. Aškerc: Zlatorog. — Inžener Ferdo Lupša: „Die Nordpolsphinx oder Frage der modernen Nordpolarforschung“. — Oton Zupančič: Čez plan. — Ksaver Meško: Ob tihih večerih. — A. Aškerc: Dva izleta na Rusko. — Dragotin Hribar: Ilustrovani narodni koledar. 1904. — F. S. Šušteršič: Počuk rojakom Slovincem. — Mommsen Th. — Jonas Lie.

Gledališče in glasba:

„Kralj Harlekin.“ — „Potovanje okoli zemlje v 80 dneh.“ — „Dom“ in „Madame sans gêne“. — Slovanska gledališka agentura. — „Onjegin“. — Novi akordi, št. 3. — Naša „Glasbena matica“ in statistika. — P. J. Čajkovskij. — P. A. Strepetova. — H. Vogrič: Secession album“. — Hrvatski književi.

Umetnost:

Jan Nowopacky: Obrazi z Alp.

Tehnika:

Železnica na Mont Blanc.

Raznoterosti:

„Jež.“

Naše slike:

Janez Šubic: „Bolnica“. (Umetna priloga.) — Correggio: Rojstvo Kristusovo. — H. Böttinger: Spanje prirode. — Puvis de Chavannes: Delo. — Dunaj: Goethejev spomenik. — Šoštanj. — Dunaj: Karlova cerkev. — M. K. Črnič: Rab o zahodu solca. — Dr. Jos. Vošnjak (Portret). — Mihael Vošnjak (Portret). — Robert Frangeš: Bil.

IZ ŠAHOVSKEGA SVETA.

(Ureja Milan Vidmar.)

Nordični gambit.

Beli: Landau. Črni: Milan Vidmar.
Igrana v šahovem klubu na Dunaju.

1. e2 — e4	e7 — e5
2. d2 — d4	e5 — d4
3. c2 — c3	d4 × c3
- Tudi De7 je na tem mestu jako dobro
4. Lf1 — c4	c3 × b2
- Jako nevarno, varneje je Sf6, Sc3:Sc6!
5. Lc1 × b2	d7 — d6
6. Sg1 — f3	Sb8 — c6
7. Sb1 × c3	Sg8 × f6
8. 0 — 0	

Beli napada preveč krotko, Dd1 — b3 je tu pravilno.

8.	Lf8 — e7
- S tem je napad odbit, toda beli poskusi še nekaj.
9. e4 — e5	d6 × e5
10. Dd1 — b3	0 — 0
11. Ta1 — d1	Le7 — d6
12. Db3 — c2	
- Grozilo je Sc6 — a5
12.	Dd8 — e7
13. Tf1 — e1	Le8 — f6
14. Le4 × e6	f7 × e6
15. Sc3 — e4	Sf6 × e4

Pozicija po 28. potezi črnega.

16. Te1 × e4	Tf8 — f5
17. Td1 — e1	Ta8 — b8
- S tem je kmet e5 indirektno zavarovan.
18. Te4 — h4	h7 — h6
19. Te1 — e4	Tf5 — f4!
20. Th4 — h3	Tf4 × e5
21. De2 × e4	De7 — f6
22. Th3 — g3	Df6 — f5
23. De4 — e1	Tf8 — f7
- Kmet g7 mora biti zavarovan ker drugače e5 — e4 ne sme slediti.

24. Lh2 — c1	e5 — e4

Sedaj začne črni svoj napad.

25. Sf3 — h4	Df5 — f6!
26. Tg3 — g4	Df6 — e5!
27. g2 — g3	Ld6 — e5
28. Lc1 — e3	

Beli bi sad oslabil kmeta e in e6, kar bi se mu po L × L, fe tudi posrečilo. Sledeči manever črnega prepreči to.

28.	h5 — h4!
29. Tg4 — g5	Lc5 × e3
30. De1 × e3	

Na T × D sledi L × f2; D × L, T × D i. t. d. primerjaj opombo k 28. potezi.

30.	De5 — d4
31. De3 — e2	Sc6 — e5!
32. Tg5 × h5	Se5 — g4
33. Sh4 — g6	Dd4 — a1?
34. De2 — f1	Da1 × f1?
35. Kg1 × f1	Tf7 × f2?
36. Kf1 — g1	e4 — e3
37. Th5 — h8?	Kg8 — f7?
38. h2 — h3	e3 — e2
39. Sg6 — e5?	Kf7 — e7
40. Se5 — d3	Tf2 — f1?
41. Kg1 — g2	Sg4 — e3?
42. Kg2 — h2	Tf1 — d1
- Odneta.

M. Feigl (Leisure-Hom-Turnir II.)

Mat v 2 potezih.

A. C. White (Brocklin-Eagle).

Mat v 2 potezih.

Bratje Novakovič

Prodaja v steklenicah in
pisarna:

Ljubljana,
Stari trg št. 15.

lastniki vinogradov
na otoku Braču in
v Makarskem pri-
morju v Dalmaciji

Skladišče in prodaja na
debelo

Spod. Šiška
Vodnikova cesta.

priporočajo svoja domača, izvrstna namizna, dezertna, krvna, črna,
rudeča in bela

dalmatinska vina,

dalmatinsko žganje,

tropinovec, dalmatinski vinski konjak in dalmatinsko olivno olje,
po neverjetno nizkih cenah.

Razpošilja se

v posodah po 100, 300 in 600 litrov. — Kdor pošlje svojo posodo dobi vino mnogo
ceneje. — Vsorci in ceniki zastoj in poštnine prosto.

Josipina Schumi

tovarna sladčic in kanditov

v Ljubljani.

Vsakovrstne času primerne pred-
mete, kakor:

čokolado,

Vse v izborni kakovosti ter po
kolikor mogoče nizki ceni.

Priporočam p. n. čast. gosp. trgovcem
in slav. občinstvu svojo največjo, naj-
cenejo zbirko sladčičarskih izdelkov.

fine bonbone, pecivo itd.

Privatna naročila izvršujem točno ter le proti poštnem povzetju.

DRAGOTIN HRIBAR

LJUBLJANA.

Tiskarna
Založna knjigarna
Knjigoveznica

Trgovina s papirjem
pisalnim in risalnim orodjem ter
glasbenimi potrebščinami.

Sklad šolskih knjig in molitvenikov na debelo in drobno.
Zaloga poslovnih knjig in tiskovin.

I. kranjska tvornica pletenin in tkanin
DRAGOTIN HRIBAR v Ljubljani.

priporoča cenjenim gg. trgovcem in kramarjem v mestu in na deželi svoje izdelke, kakor: nogavice, rokavice, gorenjske jopiče, gamašne, otročja oblačila, telovnike za gospode in lovske telovnike itd. — Blago najboljše kakovosti, cene nizke, postrežba točna.

Slavnemu občinstvu v Ljubljani pa najuljudneje priporočam v nakupovanje omenjenih predmetov

tovarniško zalogo v Šelenburgovih ulicah 13.

Kdor kupi enkrat ostane gotovo zvest naročnik mojih izdelkov.

Naročnina „Slovana“ znaša na leto 12 K, na pol leta 6 K, na četrt leta 3 K. Posamezni zvezki po 1 K 20 h. Dijakom je naročnina znižana na 10 K letno. Za Nemčijo 13 K 50 h, za druge države 15 K. — Cena inseratom: Dvostopna ————— petit-vrsta 30 h za enkratni natis; za večkrat po dogovoru. —————

Lastnina in tisk D. Hribarja v Ljubljani. — Odgovorni urednik Anton Gregorec v Ljubljani.

CORREGGIO: ROJSTVO KRISTUSOVO.

H. BÖTTINGER: SPANJE PRIRODE.

BREZ TRADICIJ.

Spisal B. Vošnjak.

V starih palačah in gradovih, v temnih, senčnih samostanskih obhodih in patricijskih hišah obdaja modernega človeka neko čudno ozračje, nekako nasičeno s tradicijami. Nikakor nočem trditi, da bi se človek, ki hoče delati in truditi se, dobro počutil v teh velikih, mračnih dvoranah s starinskim pohištvom in umetno izrezljanim nizkim stropom, v teh tajinstvenih hodnikih, ki vodijo do težkih hrastovih vrat z mogočnim zapahom. Sanjač najde tu mnogo priložnosti, vglabljati se v preteklost in udajati se prijetnim sanjarjam. Tu so žive tradicije, ki bi jih tudi lahko imenovali prav kratko — spomine. Taki spomini imajo svoj poseben čar ne samo za potomce, ki v tem oziru prepogostokrat niso prerahločutni, ampak posebno za izobraženega tujca, ki ljubi preteklost in vse to, kar je lepega ustvarila.

Naš vek ima posebno fin čut za starine in za spomine na pretekle dobe. Kulturna zgodovina in široko umetniško obzorje je nekim plastem

občinstva vcepila ta čut, ki je pri posameznikih včasih uprav rafiniran. Ta čut se dandanes, ko se pojavlja neka prenovljena romantika, posebno rad spaja z vsem čuvstvovanjem moderne duše. In vendar ne bi našel človek, ki ljubi dobo, v kateri živi, zadovoljstva in veselja do dela v sobanah, kjer ga vse spominja na preteklost, pač pa prej v zmerno secijonistično, z zdravim okusom opravljeni pisalni sobi, v kateri pa tudi ne bi manjkala stara škrinja v kotu ali stara slika na steni.

Zanimivo bi bilo razpravljati o onih tradicijah, ki imajo velik pomen za vse kulturno življenje, — o kulturnih tradicijah. Definicija, kaj pomenijo kulturne tradicije, ne bi bila odveč.

Miljukov jih označuje prav dobro s sledečimi besedami v svoji znani knjigi prav — besedami: „Očerki po istoriji ruskoj kulturi“. Vsaka razvita družba izkuša prilagoditi naravno evolucijo nekim narodnim idealom. V dosego tega smotra je treba ustvariti te ideale in jih razširiti ter vzgajati

voljo. Ako nadaljuje to delo cela vrsta generacij v istej smeri, potem so posledice tega dela kulturne tradicije.

Sociologija uči, da se razvija družba po neizpremenljivih, večnih zakonih, da so se isti zakoni pojavljali in se bodo pojavljali pri vseh družbah, ker je evolucija povsod enaka. Zakone, ki jih proučuje sociologija, so veljavni za vse družbe in države. Posamezni narodi si pa ustvarjajo svoje duševno življenje, svoje narodne tdeale, ki odgovarjajo njihovemu narodnemu značaju in plemenskim zmožnostim, in celo to stremljenje se kaže potem v vseh pojavih narodne kulture.

Tradicije, ki jih podeduje pokolenje od pokolenja, sin od očeta, učenec od učitelja, so svete in častitljive za sina in učenca. Mnogokrat pa nastopi pokolenje, ki vrže tradicije med staro šaro v svesti si svojih svežih, mladih moči. Včasih traja ena stopnja razvitka cela stoletja, včasih le desetletja, včasih pa je razvitek mahoma pretrgan.

Italijanska renesansa nam daje vzgled nerazmerno hitrega, mrzličnega razvitka. Še so živeli predstavniki stare šole, in že je bil dosežen vrhunec; nova šola se je morala umakniti — dekadentom — slabičem, epigonom.

Dogaja se pa tudi, da tak dogodek pretrga naravni razvitek družbe. Menili bi, da so pretrgane vse vezi s preteklostjo, ali kaka zmota! Po nasilni revoluciji se nadaljuje razvitek, kakor da bi klical neki nadnaraven glas v dvorano: „Seja ni pretrgana“.

Peter Veliki je hotel pomesti s staroruskimi tradicijami, z vsemi brez izjeme, tudi z dobrimi in koristnimi. Prišla pa je reakcija, nastopilo je slavjanofilstvo, in ruski narod si je zaželel zopet tradicij svojih pradedov. Vendar se smejo staroruske tradicije imenovati kulturne tradicije v pravem pomenu besede. Bile so to narodne, pristno narodne tradicije. Osvežujoč veter je moral priti z zapada. Odslej lahko opazujemo dve struji, zapadno in slavjanofilsko, vsaka s svojimi tradicijami, in obe struji se vedno bolj spajata, dokler se popolnoma ne združita, potrjujoči pravilo, da zmaga po ljutem boju končno — kompromis.

Pred meseci sem čital v neki nemški reviji poročilo o umetniški razstavi, na kateri so tudi razstavili hrvatski umetniki. Člankar se je čudil, da so se Hrvati vzpeli tako visoko, dasi nimajo nikakih umetniških tradicij. Kar velja za Hrvat, velja seveda tudi za Slovence, da, smelo trdim, za vse Slovane. Učitelj ni učencu ničesar zapustil, učitelja pravzaprav sploh ni bilo.

Ugovarjalo bi se mi: „Tem bolje. Kaj je treba učitelja? Vsak naj ustvarja po svojih silah, naj ustvarja, kar mu vелеva notranjščina. Kjer je šola, tam je tudi šablona“.

Vse to je res do neke gotove meje. Ali pa nima umetnik toliko svobode, da pokaže šoli hrbet, kadar čuti, da je njegova individualnost v nevarnosti? Vendar je krivo, da govorim samo o šolah, govoriti bi moral o posameznih mojstrih, ki bi segali v narodno življenje in ustvarjali umotvore, o katerih bi se moglo reči: „To je mogel ustvariti samo Slovenec, ker je vsaka črta, vse slovensko. Le iz slovenske zemlje je moglo to vznikniti; nič ni tujega, vse je domače.“

Ali ne izdaja pri Dürerjevih slikah vsaka črta nemškega duha in nemškega čuvstvanja, — ali Ticianovi portreti ne odkrivajo vse prelesti in razkošja benečanskega življenja ali niso skozi in skozi benečanski? — Ko bi se bili pri nas pojavili pred stoletjem umetniki, ki bi bili pravi, pristni Slovenci, kakršen je bil Prešern, ki bi bili prikovani na to domačo zemljo, da bi mogli ustvariti le to, kar je domače, kar spominja na naše skromno, ali raznolično celokupno življenje, potem bi imeli danes svojo pristno slovensko umetnost. In ti bi iskali zakopane zaklade, našli nekatere bisere, bodrili druge, da bi nadaljevali začeto delo in da bi potomci kopali dalje po neizčrpani, mastni, zdravi domači zemlji.“

Pristno domači akordi še manjkajo naši umetnosti, ker ni bilo še starejših, ki bi opozarjali druge na to, kar imamo in ker ni bilo mlajših, ki bi iskali vedno novih krasot in ki bi se izpopolnjevali v tej smeri. Navidez je revno to naše slovensko življenje, in vendar je polno kontrastov, kakoršnih ni nikjer na tako malem ozemlju po vsem svetu. Od slovenskih Brd, tega valovitega gričevja s svojimi vinogradi, figovimi drevesi, gradiči in čarobnimi pokrajinskimi slikami, ki tako silno sponjajo na firentinsko okolico, do Grintovca in Ojstrice ter gozdnatega širokohrbtega Pohorja — koliko kontrastov! Na severu mejimo na Nemce, na jugu na Italijane, in ravno to dejstvo naj bi ojunalo slovenske pisatelje, da bi nam slikali, kako pritiska tuja sila, kako si nasprotujeta tuja življa in izkušata pobijati drug drugega z vsemi sredstvi, kako nasprotuje kultura kulturi, stan stanu. Snovi dovolj! — Nikdo izmed upodablajočih umetnikov se še ni lotil tako hvaležne snovi, kakršno nudi vinograd in trgatav. Poezija vinogradniškega klopotca, sočnega grozdja polne brente, škripajoče stiskalnice in hladne vinske kleti, to bi bila pristno domača snov! Vinogradnik pri kopu, rezi in trgatavi,

evo vam osebe, ki bi vam dajale mnogo lepih domačih motivov! To bi bila potem domača umetnost, ki bi ji ne manjkalo duha po domači zemlji.

Zasledovati, kako vpliva pomanjkanje političnih tradicij na narode in države, bodi naloga sledečih vrst. Ugovarjati bi kdo utegnil, da politične tradicije niso kulturne tradicije. Politika pravzaprav ni veda, pač pa je v gotovih slučajih umetnost. Neko razmerje vlada na vsak način med politiko in kulturo. Dante je bil sodobnik Giotto, in Dante je bil eden največjih italijanskih državnikov, Machiavelli je bil sin renesanse. Državnik, kakršnen je bil Bismarck ali Periklej, je bil na vsak način velik umetnik, ki pa se ni zavedal, da je po svoje eden največjih umetnikov.

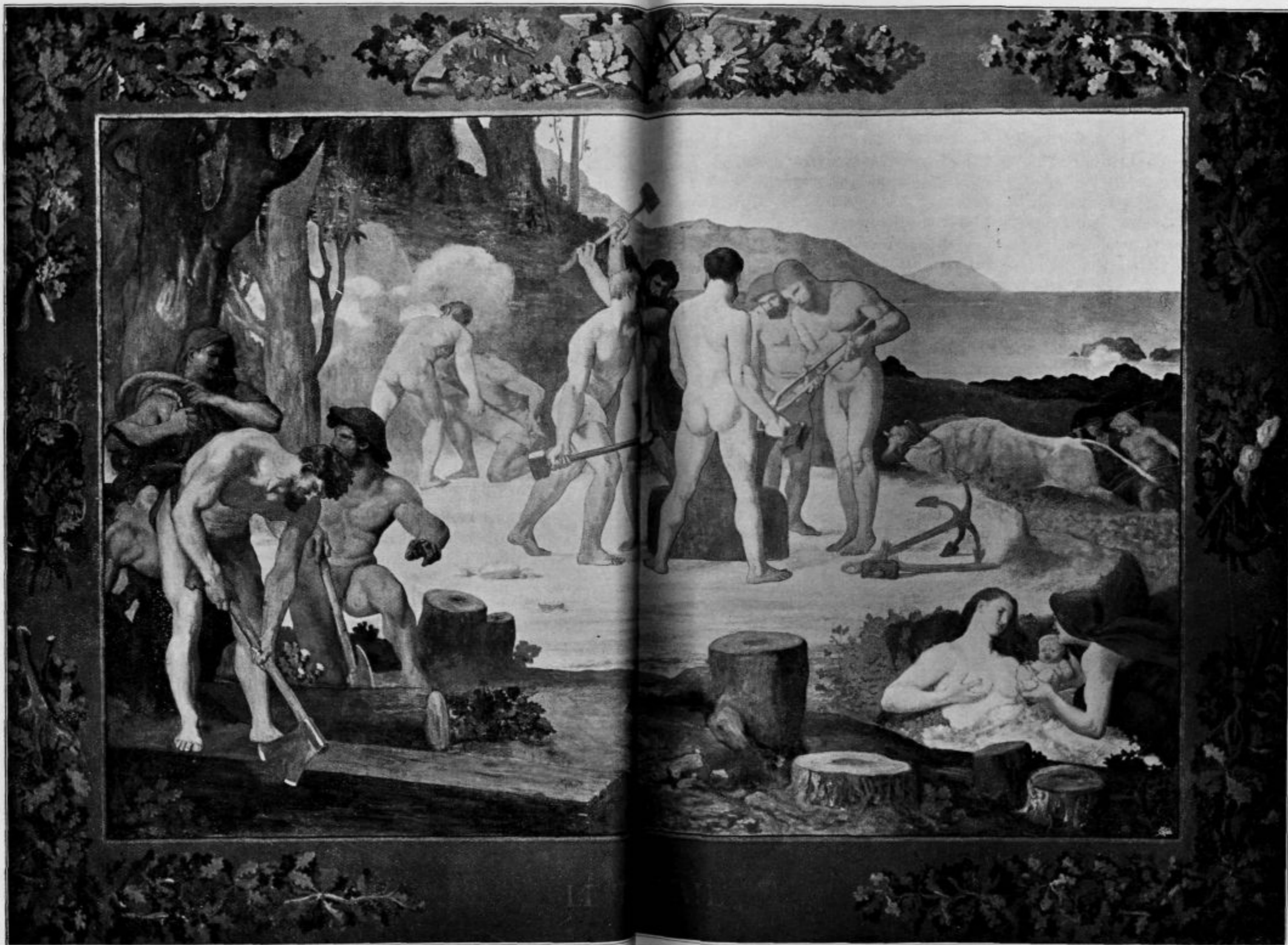
Na zapadu se je umaknil stari družabni, državni ali gospodarski sistem novemu času, primernejšemu in pripravnejšemu, brž ko se je stari preživel in je napočila nova doba, nova stopnja razvitka. Fevdalizem je izpodrinil — svobodnega malega posestnika, kraljev absolutizem — fevdalizem in stanove, meščanstvo — absolutnega vladarja. Besnela je seveda borba, dokler ni zmagal novi sistem. Nova misel je povzročila vedno preobrat, ki se ni nikdar vršil brez odpora. Ves politični razvitek se je nekako harmonično stopnjeval. Novi gospodarski sistemi so se prav polagoma razvijali in zmagovali, ko je napočil čas. Vsak stan je imel svoje tradicije, ki so se morale vedno prilagoditi duhu časa. Drugače je pa bilo v vzhodni Evropi, v največji slovanski državi.

Dočim je drugodi vsako pokolenje negovalo one ideale, ki jih lahko imenujemo tudi tradicije in ki so popolnoma odgovarjale duhu dotičnega naroda in dotične države, je Peter Veliki siloma odstranil vse, kar je spominjalo na dotedanje politične in narodne tradicije. To je bil strašen preobrat. Kar čez noč naj postane Rusija evropska država, v kateri se naj takoj udomačijo zapadna državna in politična načela ter zapadni duh. Tisoč let se je razvijala moderna država na zapadu, polagoma se je preustrojala zapadna družba s svojimi lastnimi tradicijami, in sedaj na mah naj bode Rusija, ki z zapadnim razvitkom doslej ni imela ničesar skupnega, zapadna država! — To je bil usodepolen konflikt, ki je vedno zaviral v Rusiji občni napredek. Zapadni stanovi so se vedno borili med seboj in z vladarjem, in ta borba je bila koristna, ker so se zavedali svojih sil. V

Rusiji pa ni bilo nobenih stanov, da, država je morala na umeten način oživotvoriti meščanski stan, ki pa še dandanes ni goden za samoupravo, ker mu manjka vsega onega, razvitka vseh onih tradicij, ki so na zapadu tako blagodejno vplivale na vzgojo, samozavest in moč meščanstva. Vendar ni treba obupati, ampak opravičena je nadeja, da je v ruskem državnem in družabnem organizmu toliko latentne, neporabljene sile, ki mora končno premagati vse zapreke in ovire. Zanikati pa ni mogoče, da je pomanjkanje tradicij in neharmonični razvitek, ki se je vršil skokoma in ne polagoma, pravi vzrok krize, ki pretresa sedaj ogromno rusko državo.

Slovanski narodi na Balkanu morajo biti hladnemu opazovalcu svarilen vzgled, da je najlepša, najsvobodomiselnjša konstitucija navaden kos papirja in nikaka magna charta v angleškem pomenu besede, dokler ljudstvo še ni zrelo za konstitucionalno svobodo. Srbi in Bolgari imajo svobodomiselnjšo ustavo nego Anglija, kjer se je rodil parlamentarizem. Silno bi se varali, ako bi mislili, da se je pri njih udomačila taka konstitucija. Vsaka pravica, vsaka svoboda nalaga velike dolžnosti. Kdor hoče sam uživati svobodo, mora dopuščati, da jo uživajo tudi drugi v polni meri. Ves narodni duh mora prodirati v smisel in pomen nove politične naprave. Ni dovolj, ako se kaže zastopnikom naroda kos papirja in reče: „Evo vam konstitucija!“ Dokler se vsa naprava ni vkorenila in udomačila, je vsa ta svoboda čisto imaginarna. Srbi in Bolgari so res trpeli in umirali za svobodo, ali to ni svoboda v zapadnem pomenu besede. To je svoboda ruskih bojarov, ki, dasi „svobodni“, vendar niso opuščali čelobitja pred moskovskim knezom, to je svoboda Črnogorca, ki je pokoren svojemu neomejeno vladajočemu knezu, ali to ni prava svoboda polnopravnega državljana. Karadjordjević in drugi so se borili proti Turkom, da bi narod užival najprimitivnejšo svobodo, ki pa nima nič skupnega z ono svobodo, kakoršna se je razglašala po Franciji in drugodi po zapadu. Turškega jarma se je narod osvobodil, in sedaj, brez zapadnih tradicij, se je podvrigel čisto tujemu političnemu sistemu, konstitucionalizmu. Tradicij ni bilo, azijsko gospodstvo pa je zapustilo pogubne sledove.

(Konec prihodnjč).

PUVIS DE CHAVANNES: DELO.

NOVELA DOKTORJA GRUDNA.

Spisal Ivan Cankar.

II.

Došli smo v klet in smo posedli okoli mize. Bog vedi, kdo je bil napravil to nerodnost: Marija mi je sedela skoraj nasproti, poleg starega Travnca. Tako sem bil prisiljen, da sem ji gledal neprestano v obraz; če sem se ozrl v stran, mi je nekaj zaokrenilo glavo in spet sem videl pred sabo tiste velike nemirne oči.

Minka je sedela poleg mene in vesel sem bil njene tople bližine. Fina je bila in nežna, ali najbolj nežne so bile njene roke: tako bele, ozke in drobne, da bi se jih človek le strahoma dotaknil.

Zapazil sem na vozu, da se je bilo nekaj neprijetnega oglasilo v njenem srcu in čutil sem, kakor da bi imel rjavo pego na obrazu. Zato sem se trudil, da bi izbrisal tisto pego. Ali čudno je, da človek ne more govoriti duhovito, kadar bi rad govoril in iz vsake neumnosti vzraste druga, večja. Minka je bila naklonjena muziki, literaturi in umetnosti. Lepe stvari so to, ali povedati moram naravnost, da so mi precej tuje. Že iz principa se ne ukvarjam veliko z njimi. Sodim namreč, da ima naš narod vse polno nujnejših potreb nego je umetnost. Umetniki so pri nas naivni in nerazsodni ljudje, ki so izgubili merilo za praktične potrebe. Jaz jih ne spoštujem posebno; najboljše je, če občuje človek z njimi kakor z otroci: ljubeznivo sicer in obzirno, toda pokazati jim je treba premoč zrele pameti. Potreba in korist umetnosti se lahko sodi po ugledu, ki ga uživajo umetniki; zatorej ne priznavam te koristi. In prav je, da je tako! Kdo bi spoštoval človeka, ki zakoplje svoje zmožnosti v brezplodne sanjarije in sicer samo zategadelj, da bi zabaval pametnejše in solidnejše ljudi, ki te zabave niti ne zahtevajo?

Minka pa je sodila o umetnosti, kakor pač sodijo neizkušene in nepokvarjene duše, ki še nimajo dovolj smisla za praktično življenje. Tako so udje iste družine: otroci, nedozorele ženske in umetniki . . .

Pili so na moje zdravje in izpraznil sem na dušek dvoje kozarcev. Takoj se mi je srce razradostilo in tudi v lica sem začutil toploto. Lep pajčolan mi je legel na oči, kakor lepa sentimentalna megla in v tej megli sem videl Marijin obraz. Vzdignil sem kozarec in sem ji napil od daleč, ona pa se je nasmehnila in nič vesel ni bil njen

(Dalje.)

smehljaj. Ali jaz bi bil rad, da bi bila vesela ob tisti uri, ne gledal bi rad pred sabo neprijaznega obraza — tako kakor se človek ne mara spominjati svojih grehov in davnih neveselih dni, kadar sedi pri vinu in upa v prihodnost.

Od začetka je bila družba nekako lesena, dasi je bilo med nami troje lepih žensk. Toda vino je bilo dobro in smeh je bil zmerom glasnejši in svobodnejši, beseda je tekla brezobzirnejše. Stari Traven je bil morda celo preveč brezobziren. Izbral si je bil Marijo za sosedo in jo je zabaval po svoje. Debel in robot človek je bil, obraz kakor velika, na grobo obtesana pesa, roke mesnate in težke. Meni se je zdel in se mi zdi še danes vzor narodnjaka. Sentimentalnost mu je bila popolnoma tuja, toliko več smisla pa je imel za praktično življenje. Spoznal je bil že od zgodnje svoje mladosti, da je nespametno in škodljivo, če se ukvarja človek z idealnimi sanjarjami; hoditi mora krepko in brezobzirno proti cilju, ki se mu pravi blagostanje. In celo v teh krepkih korakih, v tej trdni volji je mnogo resničnega idealizma. Vsaki ud narodov, ki skrbi za svoj telesni blagor, skrbi obenem tudi za blagor naroda in s čisto nacionalnega stališča so najbolj spoštovanja vredni tisti ljudje, ki imajo bogate hčere. Minka pa je bila poleg tega tudi jako lepa, in srce mi je vztrepetalo, kadar sem ji pogledal naravnost v obraz.

Vzdignil se je stari Traven, potrkal je s kozarcem na mizo in je izpregovoril napitnico meni na čast. Danes imam nekako tak občutek, kakor da je bilo v njegovih besedah nekoliko ironije; njegove oči, ki so imele že itak lokav izraz, so celo nalahko pomežikavale.

Govoril je o krasni in vzvišeni nalogi, ki čaka mladega človeka ob izvršetku študij in ob povratku v domovino. V živih bojah je naslikal žalostno stanje našega naroda, govoril je o sebičnosti — oči so pomežiknile — o „pijavkah“ — oči so pomežiknile — o bojih, ki jih mora bojevati mlad, za idealne vzore navdušen človek proti „silam teme“ in oči so mežikale neprestano. Res, zdi se mi, da je bilo v njegovih besedah nekoliko ironije. In še nekaj družega je bilo v njegovih pogledih; bilo je in je leglo polagoma tudi v njegove besede, nekaka lahka, komaj čutna humoristična senca. Opazil je bil namreč, da se je nagibala moja glava na desno in da je poč-

vala moja desna roka na sosednjem stolu, prav ob rami gospodične Minke. Bilo mi je precej tesno, zakaj čutil sem, da me je v mislih tehtal in cenil, meril z natančnim merilom moje zmožnosti in lastnosti . . . Ko je dovršil, so se iztezale roke preko mize in kozarci so veselo zveneli; jaz pa sem bil vznemirjen od premnogih in zelo različnih čustev, ki so polnila takrat moje srce in vino se mi je razlivalo po mizi.

Zgodilo se je ob tisti uri prvokrat, da sem dvomil nad seboj, nad svojo zunanostjo in nad svojim značajem. Nekako majhnega in nerodnega sem se čutil, Bog vedi zakaj. Lahko rečem, da je moja zunanost zelo primerna in celo na cesti se je časih ozrlo lepo dekle za mano. Ne pripovedujem tega, da bi se bahal, temveč samo zategadelj, da pokažem, kako brez vsake dejanske podlage je bila moja plašljivost. Tudi nad svojim značajem se ne morem pritoževati. Spoznali ste, mislim, že iz mnogoterih mojih opomenj, da sem takten in resen človek, ki se namerava posvetiti narodu in domovini. Ali kljub vsemu mi je bilo, kakor da mi manjkajo nečesa in da je treba ta nedostatek prikriti, da je treba lagati. In tako je naravno, da sem se čutil ponižanega, majhnega in nerodnega.

Ali je bila ljubezen, ali je bila samo praktična želja, z ozirom na prihodnost in na domovino? — Resnično mislim, da se je bilo porodilo takrat nekaj ljubezni podobnega v mojem srcu. Nekaj sentimentalni ljubezni podobnega, zakaj nikoli še kakor ob tisti uri nisem občutil želje, da bi bil hlapec in da bi pokleknil pred žensko ter ji poljubil krila rob. Ni bilo tako samo zaradi močnega vina in zaradi tistega posebnega gostilniškega vzduha, ki posentimentali za trenotek celo najbolj robato gorenjsko dušo. Zahrepenel bi, ko bi ugledal njene oči nenadoma na cesti in bi jih ne bil videl nikoli poprej. Tako se je porodilo v mojem srcu nekaj neznanega, — hrepenenje po tisti lepi mladosti, ki sem se je še komaj spominjal, po tistih časih, ko nisem še mislil ne na prihodnost in ne na blagor domovine, hrepenenje po tistih lepih slovenskih krajih tam doli po ljubljanskem polju in po notranjskih gozdih . . .

Ta čut je bil tako nenavaden, meni vsemu tako tuj, da se je izpremenila solidnost mojega vedenja v otročje omahovanje. Kmalu pa sem opazil nekaj družega, kar me je vznemirilo še bolj, ker sem se bal, da bi se ne osmešil. Zašel je bil v našo družbo, vrag vedi kako, mlad in lep fant, ki je imel zelo ženialno zunanost in ki se je trudil tudi z besedami in kretnjami, da bi

ta ugoden vtisek kolikor mogoče povečal in utrdil. Njegov obraz je bil blede in zdi se mi, da ga je napravil bledega z umetnimi sredstvi; na čelo je padalo par črnih kodrov, oči so gledale sanjavo . . . Silno mržnjo imam do takih ljudi. Ne šele od tistega večera, temveč imel sem jo že prej. Ne sovražim človeka, ki laže z besedami; res je to napaka, ali razširjena je tako zelo, da je dandanašnji že navadna in odpustljiva; mnogo manj je na svetu jecljajočih ljudi nego lažnjivcev in kdo bi zameril jecljavcu? Nesramnost pa je, če laže človek z vso svojo zunanostjo, s svojim vedenjem, z vsem svojim bistvom; nesramnost je, če eskamotira resničnega, od Boga ustvarjenega človeka ter prodaja po ulicah umetelno in lepo izfrizirano skrupucalo iz modnih cunj . . .

Nisem se razsrdil zategadelj, ker bi bil morda ljubosumen. Vendar pa mi ni bilo pogodi, ko je prišel in se poklonil ter izročil Minki rdečo rožo. Nato je stal tam, držal se sključeno v dve gube, smehljal se ter govoril duhovito. Poznam duhovitost teh ljudi. Sračja duhovitost je, iz vseh kotov nanešena, skrbno registrirana, za vsak poseben slučaj zaznamenovana. In v besedah je še ni toliko, te sračje duhovitosti. So ljudje na svetu, ki jih posluša človek rad in z užitkom in ki ne povedo nikoli pametne besede. Vzrok te čudne prikazni je tista impertinentna samozavest: „Poglejte me, kako imeniten fant sem!“ In nasmehne se ženska zadovoljno, če ga ugleda od daleč ter pričakuje poskočne modrosti iz njegovih ust . . .

Nič nisem bil vesel nasmeha, ki je zasijal tedaj v njenih očeh, zatrepetal narahlo okoli njenih ustnic. Tako se je nasmehnila in čutil sem, kako se je oddaljila za korak od mene in kako sem se tudi jaz odmaknil za korak . . .

Kakor iz sanj me je vzdramil hrupen smeh od nasprotnega konca mize. Pogledal sem in sem se prestrašil, ko sem videl Marijin obraz. Poznal sem jo in zato sem vedel, da je siloma zadrževala solze; njene oči so se ozirale plašno name in so prosile.

Stari Traven je pil veliko; zabuhel je bil v lica, v njegovih očeh je bilo že nekaj živalskega in smejal se je hrupno.

„Zdaj pa vzemite mene, gospa! Tiček vam je zletel, ne boste ga držali . . . le pogledjte ga!“

Mene pa je bilo sram.

„Zdaj se ženi, pomislite, gospa, za domovino se ženi! Še zaroko bomo praznovali nocoj, le potrpite! O, gospa, to so vam idealni ljudje! Ne mislijo na nič družega, nego na domovino, zato jim ne smete zameriti, če napravijo časih kako umazanost. Vse za blagor domovine! Še

mater bi vam prodali za domovino! Jaz imam rad take ljudi, gospa, zato ker sem tudi sam iz njih rodu . . . Silentium!“

Potrkal je na kozarec, vstal je in je izpregovoril napitnico domovini na čast. Mnogo sem že slišal domovinskih napitnic, ali take nikoli. Govoril je resno in s slovesnim glasom, toda zdi se mi, da je bila vse skupaj sama ironija. Ni mi bila pogodi tista ironija. Res je sicer, da skrbe ljudje večjidel samo zase in da je treba razumeti domovinsko ljubezen le bolj v prenešenem smislu, ali takih reči ni treba javno razlagati. Prvič zato ne, ker takten človek nikoli ne kali navdušenosti vesele družbe in drugič zato ne, ker so tiste reči itak vsakomur znane . . . Satira je na mestu samo tedaj, kadar ne žali solidnih in dobro situiranih ljudi, ki plačujejo vedno svoje davke in ki so sploh vzorni rodoljubi. V ostalem pa sem že povedal, da je bil tudi Traven vzoren rodoljub in njegova hči ni bila samo bogata, temveč tudi lepa.

Domislil sem se, da bi govoril o poeziji, o lepih spomladanskih nočeh, o gledališču, o muziki, in o balih ter da bi tako pridobil njeno zupanje; zakaj bila je v resnici zelo nedolžna in luninih žarkov žejna duša. Toda okrenila se je nenadoma k meni in me je vprašala naravnost v obraz:

„Ali ste resnično ljubili gospó, ki gleda na naju?“

Tako me je zmedlo to nenadno vprašanje, da sem zardel ter odgovarjal jecljaje in s povešenimi očmi.

„Kako da bi jo bil ljubil? Odkod, gospodična, to vprašanje?“

Povesil sem bil oči, toda spoznala me je in razumela je. Čutil sem njen pogled na licu in ves hladan je bil.

„Izdal si jo, zatajil si jo iz umazanosti in iz zelo navadne sebičnosti!“

Takrat šele sem spoznal popolnoma, da se je bilo hudó nagnilo moje srce do tega finega obraza, ki se je okrenil k meni tako hladan. Zabilelo me je srce kakor nikoli, naravnost sem ji pogledal v oči in nič več ni bil nekreten moj jezik.

„Resnično sem jo ljubil, gospodična, kakor ljubi človek udobno življenje in toplo spomladansko solnce in mrzlo kopelj v avgustu. Kaj mi zamerite, da sem ljubil mrzlo kopelj v avgustu?“

Bila je namreč moje prihodnosti imenitna fasada, ki se je podirala in tako sem se mahoma iztreznil, govoril sem hitro in vroče, a vse besede so bile pretehtane na fini tehtnici strahú in samo-

ljubja. Izdal sem jo bil prej skoraj nehoté in z nejasno pametjo, zdaj pa sem jo čisto trezen privlekel na prodaj.

„In če bi jó bil ljubil od srca, ne samo kakor mrzlo kopelj v avgustu? Ali sem jaz kriv, gospodična, da vas ne poznam dalj nego par tednov, par mesecev, to se pravi en sam kratek hip? Zakaj očitete mojim očem, da so gledale prej, preden so videle vas? Očitam jim sam dovolj, zakaj resnično: čisto brez koristi so gledale prej!“

O ti skrupucani Brežan, lažnjivec po bistvu, patron tistega večera! Ozrl si se na me v tistem trenutku in sram me je bilo! — Toda preko lepe ceste življenja mojega so stavili plot in hotel sem črezenj, da bi ne bilo prepozno. Še je bilo vprašanje v njenih očeh in tudi njeno srce še ni bilo odgovorilo naravnost. Zato sem govoril, da bi ne odgovorilo prehitro.

„Videl sem vaš pogled in zabilelo me je v srcu. Očitati ste mi preteklost, zato jo izbrišem, ni je več. Od tistega dné štejem svoje življenje, ko sem vas ugledal prvikrat.“

Natanko se še spominjam na te svoje besede, zakaj trenotek pozneje se je resnično podrla tista imenitna fasada moje prihodnosti.

Človek vede časih oprezno in z veliko umetnostjo barčico svoje sebičnosti med nevarnimi skalami in črez hudobne vrtince, ali ko že ugleda pred sabo lepo prostrano morje, ga premoti veseli razgled ter ga napravi tako brezskrbnega, da zajadra naravnost v brezdno. Tako se je zgodilo, z menoj in daleč bi že bil danes v karijeri svojega domoljubja, da nisem bil takrat tako po nemarnem izpustil krmila.

„In da bi jo bil ljubil resnično, kako bi se mogel živ človek, privezati na njo? Kadaver bi nosil seboj, težki in počasni bi bili moji koraki v prihodnost. Ali bi živel od ljubezni? Ali bi z ljubeznijo stavljal bajtico udobne in češčene prihodnosti? S samo ljubeznijo še komaj da bi bil kdaj občinski svetnik, na kako politično karijero pa še misliti ni!“

Tako je bilo. Precej tedaj se niti zavedel nisem, kaj sem bil napravil, ali polagoma se mi je danilo. Kadar je človek najbolj pijan, misli zmerom, da je najbolj trezen.

„Zato ste jo torej zatajili!“

Pogledal sem jo začuden in sem videl hladan pogled, rahel nasmeh na ustnicah. Videl pa sem tudi svoje neumnosti gosto noč. In kakor je bila gosta in črna, sem romal zmerom dalje vanjo. Kadar napravi človek budalost, je najboljše, da jo izvede do konca; retiriranje je znamenje sla-

DUNAJ: GOETHEJEV SPOMENIK.

boče in impertinentnost dela boljši vtisek nego slaboča. Zato je razumljivo, da sem retiriral, kajti če bi bilo na svetu še kaj neumnejšega, napravil bi bil tudi tisto.

„Na kakšno materijalno prihodnost sploh ne mislim, gospodična! To se pravi, ne mislim toliko na svojo prihodnost, kakor na prihodnost naroda in domovine, ki imata obadva toliko sovražnikov! In v viharjih političnih bojih, na poprišču . . . takorekoč na braniku za pravice naroda je človeku težko in sitno, da bi se ukvarjal z neumestnimi čustvi —“

Skratka, dovolite mi, da spustim zagrinjalo! Nasmeh na njenih ustnicah je bil zmerom razločnejši, njen pogled je bil zmerom jasnejši, nič več ni bilo vprašanja v očeh. Sedel sem tam, pritlikavec na nizkem stolčku; komaj so mi dosegle roke rob mize in njen komolec; moje velike in neumne oči so gledale plašno v smehljajoči obraz, ki se je sklanjal k meni. In takrat sem jo ljubil. Brez greha in sramote rečem, da bi bil dal tedaj zanjo svojo prihodnost in tudi prihodnost domovine. Nikoli je nisem ljubil bolj nego tedaj, ko sem bil tako globoko pod njo in ko je bil njen obraz tako hladen, tako poln zaničevanja njen nasmeh. In zdí se mi, da sem jo ljubil samo tedaj in morda samo zategadelj, ker je bila tako visoko nad mano.

„Vzdramite se, gospa vas kliče!“

In resnično sem se vzdramil kakor iz pijanosti, ugledal sem naokoli vesele, razgrete, že polpijane obraze in začul sem smeh in glasen razgovor.

Klicala me je z očmi, s tistimi prestrašenimi očmi, ki so bile že vse solzne. In tako sem se povrnil kakor iz daljnih neznanih dežel, povrnil sem se iz čudnih sanj in sem začutil vso bolečino nelepe resničnosti.

Vstal sem in tudi Marija je vstala izza mize. Nihče se ni ozrl na naju, samo pogled Minkin sem čutil na obrazu. Spremljal me je in je ležal mirno na mojem licu, tako da me je skelelo.

Marija me je prijela za roko in šla sva preko kleti na temnejšo stran. Obok je bil vmes in tako sva slišala razgovor, kakor od daleč, tudi vroče znamenje na mojem licu je ugasnilo. V temnem kotu je dremal natak.

„Ali je ona tvoja nevesta, Franc?“

To je bilo tisto vprašanje, ki sem ga pričakoval in ki me zategadelj ni čisto nič vznemirilo. Pripravljen sem bil nanje in mislil sem na odgovor že tedaj, ko sem se prvokrat poklonil gospodični Minki. In odgovor ni bil težak, zakaj Marijine oči niso bile tako vprašujoče in tudi ne tako razumne, kakor tiste lepe in hladne oči, ki so me bile ponižale do kolena. Marija me je ljubila.

„Ne bil bi te povabil na svojo zaroko, Marija!“

Ali kakor me je ljubila, v svojem srcu je razumela, da nisem govoril naravnost. Zato se je ozrla name z velikim in polnim pogledom, ki me je prosil usmiljenja. Nikoli se ni tako ponižala pred menoj, kakor tisti večer in vse njeno ponižanje tistega večera se je zvrnilo name kakor breme, nič lažje od njene ljubezni. Tesnó mi je bilo poleg nje, rad bi se bil povrnil v društvo.

„Franc, ali se nič ne spominjaš, kako sva živela prijetno, toliko lepih let, toliko prijaznih dni? . . .“

In že so bile solze v njenih očeh, že je tudi moje srce omahovalo.

„Kuhala ti bom čaja, kakor ga imaš rad . . . in nič te ne bom motila, Franc . . . Pa oprostí mi, od srca te prosim, da sem te takrat tako razžalila . . . nisem hotela in samo dobro sem mislila . . .“

Ne vem, kdaj me je bila razžalila, ali najbrž sem jo bil razžalil jaz sam. Videla je pač, kako se vije moja roka polagoma iz njene, kako se poslavljam neprijazno, in v veliki bojazni so se ji misli zmedle. Ali čas ni bil umesten za sentimentalne prizore in tako sem hotel mahoma presekati stvar.

„Ne govori budalosti, Marija, — sedi lepo za mizo in bodi vesela, kakor so drugi veseli! Zakaj mi greniš ta poslednji večer?“

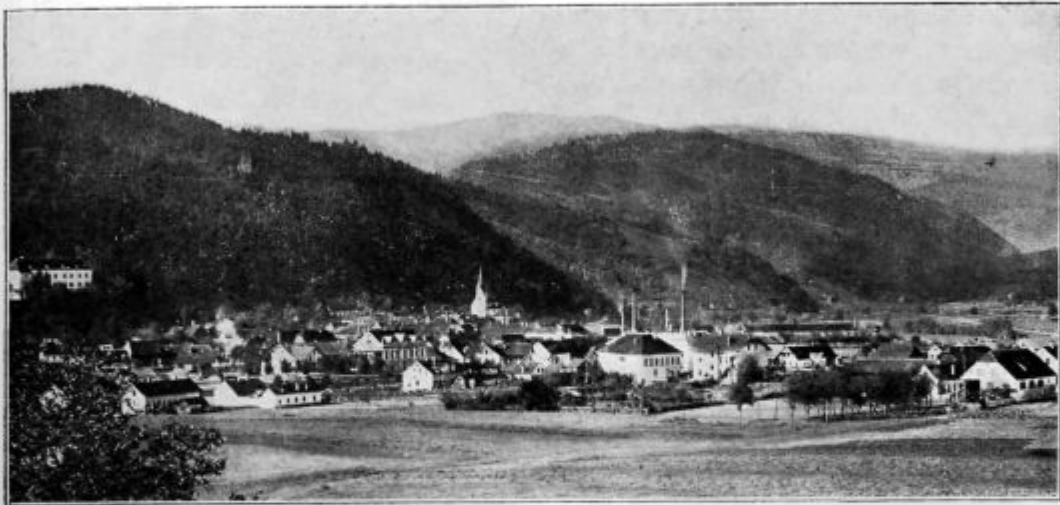
„Ali se ne povrneš nikoli več, Franc?“

Toliko strahu je bilo v njenem pogledu, da nisem mogel odgovoriti osorno.

„Kaj ti pride na misel! Ali ti nisem že povedal, da se vrnem kmalu, za praznike že morda . . . ali pa še prej . . . In čemu to zdaj, čemu ta vprašanja? Gostje naju pogrešajo, ne blamiraj me pred ljudmi!“

(Dalje prihodnjič.)

ŠOŠTANJ.

MOJ ROJSTNI KRAJ.

Spisal dr. Josip Vošnjak.

Kdo se ne spominja rad krajev, kjer je preživel svoja otroška in mladeniška leta, v prvih ne poznavajoč nobenih skrbi, v drugih sanjajoč o blesteči prihodnosti! Toda leta teko hitro, le prehitro. Valovi življenja te odnesó iz naročja ljubeče matere, iz objetja skrbnega očeta v daljni svet — k delu z vsemi njemu pridruženimi težavami. Pehaš se in napejš, da se obdržiš na površju, in da se ne utopiš, utrujen in premagan. Vse svoje misli in moči osredotočiš, da bi dosegel ideale, ki so se ti porajali v mladeniški duši, ne najdeš in tudi ne iščeš odmora, da bi se oddahnil.

Pa pride ura in loti se te nepremagljivo hrepenenje, zopet gledati kraj, kjer si se otrok veselil v družbi drugih otročičev in kjer si pozneje kot dijak pohajkoval v radostnih počitnicah.

In ti hitiš v svoj rojstni kraj in čim bolj se mu bližaš, tem bolj izginjajo vsakdanje, duh moreče skrbi in kakor svetla zvezda iz razdrtih oblakov ti zablješči ter vso tvojo dušo napaja s sladkimi spomini tvoj rojstni kraj.

Tudi mene je vsaj enkrat vsako leto gnalo iz hrupa javnega delovanja v prelepo Šaleško dolino s starodavnim trgom Šoštanjem, kjer stoji

I.

mojih očetov in pradedov dom, seveda zdaj ves drugačen, kakor pred sedemdesetimi leti, ko sem v njem zagledal luč sveta. Tem rajši sem zahajal v svoj rojstni kraj, ker so me vezali nanj — in zato se moram pač Bogu zahvaliti še posebej — sami prijetni, od nobene posebne nezgode skaljeni spomini.

Ko sem se lotil spisovanja svojih memoarov, sem se najrajši in najdalje mudil pri svojih otroških in dijaških letih. Tačas sem bil ves srečen, dasi sam tega nisem vedel in sem sanjaril, da najdem pravo srečo šele, ko stopim po dovršenih študijah na lastne noge in z lastnimi močmi dosežem — kaj? — Oh, dà, saj se mi je v življenju posrečilo to in ono — marsikaj tudi izjalovilo — prave sreče pa, popolnega zadovoljstva sem iskal zaman.

In vselej, ko sem za leto starejši obiskal svoj ljubljeni rojstni kraj in vsa mesta, kjer sem se kretal otrok in dijak, mi je bilo milejše pri srcu v bridkem spoznanju, da se oni veseli dnevi nikdar več ne vrnejo.

Toda nisem imel časa vglabljati se v sentimentalne spomine, saj sem moral nazaj v burni tok življenja in resigniran prenašati dobro in slabo, kakor mi je pač naložila usoda.

II.

Šaleška dolina s Šoštanjem se odlikuje s takimi prirodnimi krasotami, da se gotovo vsakomur, kdor jo je obiskal, omili in ostane v prijetnem spominu, tembolj svojim ožjim rojakom. Dolina je podolgasta, ne posebno široka in podobna kakemu podolgastru kotlu. V prazgodovinski dobi je tu stalo jezero, ki so se vanje pogrezavali pragozdi velikanskih kostanjevih dreves in tvorili do sto metrov debelo plast premoga, ki se je pred nekaj leti začel spravljeti na dan. Zadnji ostanki jezera so menda usahnili šele v zgodovinski dobi, ker se še zdaj imenuje cerkev, ki stoji na griču nad dolino, Škale ob jezeru.

V dobi mojih dijaških let in še tudi dolgo potem, ko še ni bila zgrajena železnica od Celja do Velenja, smo se vozili v Celje po Šaleški dolini skozi Velenje, pod Šent Janžem, kjer stoji cerkev in šola na pečini, nadalje po ostroviškem grabnu in po Savinski dolini, v katero se je cesta stekala nasproti Petrovčam.

Dolgočasna je bila ta vožnja in med potom smo se morali vselej oddahniti pri gostilni Vervega. Zdaj pa vodi železnica iz Celja po Savinski dolini in se zasučje v Šaleško ob Paki po tesnem Pevniškem grabnu, — še skozi kratek predor, in pred teboj se razširja Šaleška dolina, obkrožena od višjega in nižjega gorovja.

In zdaj že zagledaš Šoštanj z dimniki usnjarske tovarne, na katere mestu je stala poprej pohlevna usnjarija in očetova hiša. Cerkvica sv. Mohorja in Fortunata stoji na skalnatem vrhu. Visoko nad trgom v gozdu moli kvišku nad drevje Pusti grad, podrtina stolpa nekdanjega gradu, ki so ga razdejali Turki. Lastniki graščine niso postavili gradu potem več na starem mestu, kjer tudi ni prostora za večjo stavbo, ampak so si zidali nov grad na nasprotnem griču, kjer stoji še zdaj. Veliko in dolgo poslopje je brez vsake arhitekturne vrednosti; le prizidana veranda na desnem koncu je obdana z zidanimi okroglimi stebri.

Odtod je najlepši razgled po vsej Šaleški dolini in po gorah, ki jo okrožajo. Proti vzhodu meji obzorje Kozjak s sv. Joštom (1063), Pazališčem (1273) in Javorjem (1256). Vidi se pa tudi ob jasnih dneh pohorski Črni vrh (1535) in proti severu Velika Kopa (1542). Vse te gore nadkriljuje na severozahodu vzdigajoča se sv. Uršula (1696), na katere vrh smo napravljali večkrat o počitnicah v veseli družbi lepe izlete. Ko sem dijak stal na njeni višini in ves očaran zrl na krasne, pod menoj razprostirajoče se doline

štajerske in koroške zemlje, sem bil tako navdušen, da sem svojim vzvišenim čutom dal duška v verzih in sicer — nemških, ki sem jih zapisal v spominsko knjigo.

Mnogo, menda blizu 40 let pozneje, se je Davorin Trstenjak, ki je bil tačas župnik v Starem trgu, kamor spada podružnica sv. Uršule, šalil nad temi stihii in me pikal, da sem hotel delati konkurenco nemškim pesnikom. Od sv. Uršule se razteguje na desno Kozji hrbet, ponizujoč se do Mislinje in Drave.

Na zahodnji strani gleda v dolino s strme gore sv. Križ (1044), katerega smo dijaki obiskali vsako leto, hodivši mimo sv. Florijana (454), kjer je močan izvirek čiste studenčnice, in mimo Belih vod (797). Za sv. Križem se vzdiguje Smrekovec (1377), zvezan z Mozirskimi planinami.

Onstran doline proti severu vidiš gradič Marof in v ozadju na nekem vrhu razvalino Forhtenek (669), mimo katere vodi pešpot iz Šoštanja v Slovenski Gradec. Bolj na desno se blišči župna cerkev sv. Mihaela in dalje na severo-vzhodni strani gledajo ponosno v dolino Skale, kjer je živel nekaj časa naš Aškerc.

V gozdu zakrit je gradič Turn, menda do l. 1850. lastnina barona Gadoka, ki je bil l. 1848. komandant šaleške narodne garde. Zdaj molé v teh krajih kvišku dimniki premogokopa. Nadalje se vidi cerkev šmartinska, napol podrti stolp šaleške razvaline in prav na vzhodu trg Velenje (398) z gradom, ki je še ohranjen v starinskem slogu z močnim okroglim zidovjem in s stolpi.

Leta 1870., ko so bile razpisane nove volitve za štajerski deželni zbor, sva se z dr. Zarnikom peljala v Velenje, ponujat kandidaturo graščaku pl. Adamoviču za slovenje-graški okraj. Šla sva v grad in Adamovič je res prevzel na podlagi narodnega programa kandidaturo in bil izvoljen. Bil je plemenit mož, ki je odločno stal in vztrajal na naši strani. Žal, da ga nam je prerano vzela smrt!

III.

Šoštanj je takozvan deželno-knežji trg (landesfürstlicher Markt) in je v starih časih nastal pod pokroviteljstvom graščakov šoštanjskih, o katerih pa v zgodovini ni najti sledu. Ko so sloveli celjski grofi, je bil tudi šoštanjski grad njihova last in iz te dobe so se na magistratu še shranjevali na pergamentu pisani privilegiji, ki so jih potrdili tudi poznejši vladarji štajerski. Vsa ta stara pisma so ležala v neki škrinji pod streho in jaz sem jih pregledoval večkrat, ko sem se

dijak mudil doma. Shranjena je bila tam nadalje debela, v usnje vezana knjiga, ki so bili v nji sejni zapisniki trškega zastopstva, spisani nemški. Začeli so, če se ne motim, s 17. stoletjem. Na sprednji platnici je bila na notranji strani zapisana prisega v slovenskem jeziku, katera se je brala pri zaslišanju zločincev in prič takim strankam, ki niso bile večče nemščine. Žal, da nisem prepisal te prisega! Knjiga, za katero se ni brugal nihče, se je potem valjala pod hišno streho mojega brata trgovca in šla menda pot starih papirjev — za zavijanje sira itd. Pergamentni dokumenti s svojimi velikimi pečati pa so se bajè odali v Joaneum v Gradcu.

Trg torej ni bil podložen graščini, ampak si je ohranil svoje svoboščine, dasi so graščaki poizkušali, spraviti tudi trg pod svojo oblast.

Taki prepiri so se ponavljali večkrat, dokler l. 1848. ni storilo konca graščinskim predpravicam.

Takrat je bil graščak neki Mayr. Z grajskimi otroci, katerih je bilo šest — dva dečka in štiri dekleta — smo se dijaki pogostem shajali in igrali skupaj. Meni, tretjeletnemu gimnazijcu, je posebno ugajala Helena, dvanajstletna deklica, blondinka, vesela in živahna, in če je občevala prijazno z menoj, sem bil ves srečen. Toda ko sem se prihodnje leto pripeljal na počitnice, so mi pravili, da je Helena po kratki bolezni umrla in da že počiva na pokopališču pri sv. Mihaelu. Vest me je silno pretresla! Šel sem na njen grob, in miło mi je bilo pri srcu, ko sem se spominjal vse njene lepote in ljubeznivosti . . . Ali sem pretakal solze? — Mislim, da ne; tačas še ni bil tako razjokan svet, kakor v sedanji nervozni in bolečni dobi, ko naši literati prelivajo kar cele potoke solz. Mi pa smo bili zdrave, krepke narave in tudi jaz sem kmalu pozabil to prvo svojo srčno bol . . .

Po l. 1848. se je rodbina Mayr preselila v Gradec in graščina je šla iz roke v roko, večkrat prodana na dražbi.

Trg pa se je v tem času čudovito razvijal in odkar je iz proste usnjarije postala velika to-

varna z mnogimi delavci, so rastle nove hiše, kakor gobe iz tal in rastle je tudi število prebivalcev. Zdaj šteje trg 178 hiš s 1100 prebivalci, med katerimi jih je le 87 zapisanih z nemškim občevalnim jezikom, 1013 pa s slovenskim.

Trg leži ob Paki, ki izvira pod Kozjekom, prodira skozi Hudo luknjo in mirno žubori naprej mimo Velenja po šaleški dolini! Nad Šoštanjem je mal prepad čez skalovje in tu so vzeli vodno moč za električno silo, s katero je v najnovejšem času razsvetljen trg. Šoštanj je danes takorekoč glavno mesto vse doline, ker tam so uradi, notar in odvetnik. Tudi gostiln se ne manjka in takoj nasproti postaji se dviga nanovo zidan, moderno opremljen hôtel.

Omeniti mi je končno še ene znamenitosti te doline in to so toplice v Topolščici pod strmim Lomom, kake pol ure peš hoda od trga. Tam je poprej gospodaril kmet, p. d. Topolšek, in nad izvirkom tople vode je stala lesena bajta z basénom za kopeli. Nad vrati je visel napis: „Von badn is fir krajzer zu zaln“. Tuji gosti pač niso prihajali v te primitivne toplice. Zdaj pa je tu moderno zdravilišče, kjer se lečijo z mrzlo vodo, s solnčnimi in električnimi kopelmi, z vegetarijansko hrano i. dr. na živcih oslabei ljudje in nevrasteniki, kakoršnih v sedanji dobi ne manjka. Zdravilišče se razširja vsako leto, ker prihaja čimdalje več resnično ali le v domišljiji bolnih, ki se tu, v čistem zraku, mirnem kraju in vsled zmernosti v jedi in pijači popravljajo v toliko, da prežive zopet lahko eno zimo v mestih po stari svoji navadi. Blizu toplega izvirka, ki ima 24 do 25° R, prihaja iz zemlje močan studenec najčistejše mrzle vode, vse okoli pa so senčnati gozdi za izprehajanje. Železniška postaja Šoštanj pa se imenuje zdaj: „Schönstein-Topolschitz“ . . . — —

Kdor ne verjame, da je moj rojstni kraj res tako lep in mikaven, kakor sem ga opisal, naj si ga ogleda sam in ne bo mu žal niti pota niti stroškov!

BOGATIN.

Resede vonj in lipe cvet
in kito rožmarina,
dekleta lepega pogled
in sode polne vina . . .

Od Ahasvera tisoč let
od Vesne moč mladosti
neskončen maj in večer cvet . . .
Srce! imaš zadosti?

Marica II.

SONATA O LOGU IN VRTU.

Zložil Engelbert Gangl.

1.

Jesenski dih po logu tihem gre
in praprot osameli moj objema,
pod njim začarane mi sanje spe:
on vase jih, srce nasé prižema.

Jetniki — sanje mojega srca! —
le v duši ostanite mi zaprti;
bogastvo moje ste, vam ne velja
advent prirodne sladkogrenke smrti!

2.

Advent prirodne sladkogrenke smrti
naznanja nam spasiteljev prihod,
ko zopet v dušah zacvetó nam vrti,
da duh se dvigne pod nebeški svod.

Če srcu enemu izteče kaplja,
kaj vsemu je življenju konec že?
Ko solnce se za gore v noč zataplja,
krvavo še vrhovi zažaré.

3.

Krvavo še vrhovi zažaré
v večernem hladu, sanj dospó blažila,
src zapuščeni domi hrepene,
da bi po njih triglavska roža vzknila . . .

Nekdo — morda sam jaz — sanj prebogat,
s pogumom smelim se grohoče smrti
in svojo čuti moč in rast — takrat
objem poslednji k rožam spe na vrti.

4.

Objem poslednji k rožam spe na vrti
rok tvojih silnih, ti življenja boj!
Pred mano potov tisoči odprti —
nikjer ukaza ni: Počivaj, stoj!

In dvigne duh se in mi zopet pade,
nemirnemu je tolažilo mir,
ponosen raste, govori brez nade:
Brez sladkih zvezd prihaja že večer . . .

5.

Brez sladkih zvezd prihaja že večer
na tvoje veje, tihi, sveti log!
Ni gladkih cest, ni sladkih mest nikjer,
noč straši, v njeni temi vrag in Bog . . .

Z gorkoto v srcu hrepenim naprej,
iz sebe same duša se napaja,
pravica do blaginje tamkaj, glej,
iz črnih dalj kot tih menih prihaja!

6.

Iz črnih dalj kot tih menih prihaja,
ki Bogu v čast odprl bi vir krvi,
globoka vera, sad ljubezni raja,
da zame roža njenih lic dehti.

Iz dni nezabljenih, umrlih v zori,
prižubori vodé življenja vir,
odmaknejo pogledom se zastori,
na dnu srca se prebudi nemir.

7.

Na dnu srca se prebudi nemir,
življenje vstane, v dušo šine volja:
svoj — kot na gori svobodni pastir,
njen — kot spomladi cvetje sredi polja!

Iz sebe sama duša se napaja:
moč pije in si daje zopet moč . . .
K svetlobi hoče, in od nje gre noč,
in sanja, da nekje spet jutro vstaja.

8.

In sanja, da nekje spet jutro vstaja
kot demant lepo, ki — v zlato vkovan —
nebeške mavrice odsev poraja,
predragemu dekletu darovan.

Potem pa zopet zacveto poljane,
tam v svetu svojem gleda jih srce.
Če kane solza, saj od sreče kane:
jesenski dih po logu tihem gre . . .

9.

Jesenski dih po logu tihem gre:
advent prirodne sladkogrenke smrti . . .
Krvavo še vrhovi zažaré
objem poslednji k rožam spe na vrti.

Brez sladkih zvezd prihaja že večer,
iz črnih dalj kot tih menih prihaja,
na dnu srca se prebudi nemir
in sanja, da nekje spet jutro vstaja . . .

ROMAN UMETNIŠKEGA SAMOUKA.

Spisal Olčev Igo.

III. GOZDNA IDILA.

(Dalje.)

Po tistem zanimivem, izpremembe polnem romarskem izletu k Sv. Trojici, ko sem na dedov poziv izpregledal in pogledal prvič iz sebe v svet — odtelej me ni stalo več v gozdni samoti, v pretesni dedovi kočici.

Preveč sem namreč hkratu videl in slišal novega, dotlej nepoznanega, ki mi je vzdramilo v otroški duši spečo radovednost ter razburilo zanimanje za prikazni okoli mene.

Nekako plah in začuden sem se začel ogledovati okrog sebe. In tu sem takoj spoznal, koli mala, tesna in povsem nezatna je bila lesena kočica dedkova v primeri z onimi zidanimi hišami tam zunaj v Trojiškem trgu, da ne govorim o preveličastnem svetišču božjem, ki sem ga videl tisti dan prvič v svojem življenju!

Tisto kočico je slepemu mojemu dedu dal stesati in postaviti od smrekovih debel kupec njegovega posestva, kajti moj ded ga je moral prodati vsled obubožanja, ko je bil oslepel. Novi posestnik Sodec je dal posekati nalašč nekoliko drevja za kakih tri sto metrov naokoli ter je nasadil okrog hišice tri vrste jablan, za katerimi je zoral nekaj ogonov njive za nasajanje krompirja in povrtne zelenjave, kar je bilo izgovorjeno v kupni pogodbi. — Na tej skromni naselbini je životaril slepi moj dedec s tretjo svojo ženico okoli petnajst let, kakor pozabljen puščavnik, dočim so se njegovi otroci razšli po širnem svetu. Sinove so mu vzeli v vojake. Najstarejši sin, Ivan, je padel kot dragonec l. 1849. v ogrski ustaji pred Komornom; drugi sin, Josip, potrjen k topništvu, je umrl od žalosti v vojaški bolnišnici v Mariboru in tretjega, najmlajšega sina, „Lenca“ (Lovrenca) so poslali k lovcem na Italijansko, kjer je l. 1859. prestopil k — papeževim prostovoljcem. Hčeri pa sta odšli k sorodnikom: starejša hči, Ančika k teti Vukovici tja notri v Zagajski vrh, mlajša, Lenika (moja mati) pa tja doli v Smolince k strijcu Francu, ki jo je pohčeral, dokler ni dobila — mene . . .

Naravno in umevno je torej, da po tistem, toli razburljivem dnevu zame ni bilo več obstanka v gozdni puščavi, nad katero se je razpenjal kakor sinja ponjava le kakih tri sto metrov prostrani nebeški svod, kamoli v nizki pritlični bajti s tesno sobo in ozkim „prikletom“ (vežo), kjer je bila zajedno i kuhinja.

Dan na dan sem krožil po gozdu, iskaje izhoda na plano. Često sem zašel v povsem neznanu goščavo, iz katere nisem vedel domov, dokler me ni zasledil kakšen pastir, ki me je zavedel k obupani babici. Ta me je spočetka tožila svojemu možu, ki mi je neodoljivo hrepenenje v svet tešil s — šibo, kar pa me je šele utrdilo v mojem „potepanju“. In v strahu pred kaznijo sem naposled i v gozdu prenočeval, zaspavši na mehkem mahu pod kakšnim grmom.

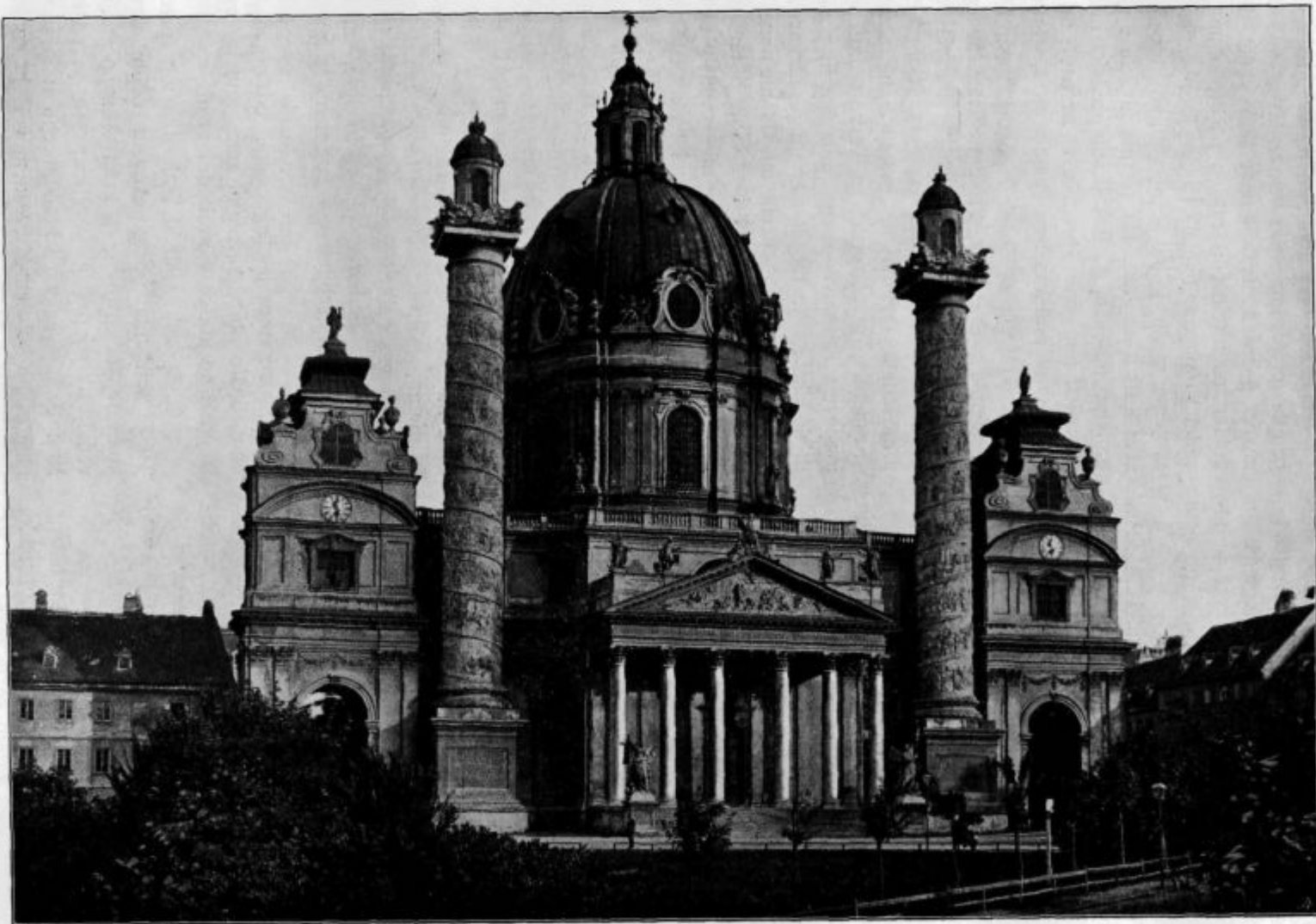
Takrat sta se dedek in babica ustrašila ter premenila svojo taktiko! Opustivša neuspešno lečenje moje z „brezovim oljem“, izkušala sta me privezati na dom z dobrikanjem. Babica mi je pripovedala raznovrstne pravljice in povesti o „Pesjanih“, o „Krucih“ in Turkih; tudi mi je prepevala zanimive pesmi, pobožne in posvetne. In dedek, ko je bil doma, mi je razkazoval in razlagal svoje citre, obetaje mi, da me nauči igrati na njih, ko mi dorastejo prstki. S tem me je zares nekoliko utešil ter mi vcepil v detinsko srce prvo iskro ljubezni do blagozvočne glasbe.

Ves zamaknjen sem poslušal slepega citrarja, ko je spremljal svojo godbo s svojim krepkdonečim petjem o „Kraljeviču Marku“, o „Kralju Matijažu“ in drugih jugoslovanskih junakih. Tistih pesmi se je bil naučil tam doli ob „Turški granici“, kjer je služil med — graničarji; — ondu se je bil priučil tudi igranju na citre. — Takisto je igral na citre vse iz spomina, brez „sekiric“, ki bi njemu, „slepcu“, itak ne mogle rabiti.

Ali vse babičine pripovedke, basni in pravljice, kakor dedkove pesmi in igre, mi niso mogle uspati vzbujenega koprnenja iz gozdnega zatišja!

Kakor hitro je dedek zopet odrinil na to ali ono „božjo pot“, pobegnili sem tudi jaz vnovič iz pretesne kočice v svobodni gozd.

Ondi sem zasledil vsak dan nov predmet. Tu je smuknila po smrekovem deblu navzgor košatorepata živalica, o kateri sem pozneje izvedel, da jej pravijo veverica; tam je poskočila štirinožna, siva stvar s kratkim repom; bil je zajec. In gori po košatem drevesnem vejevju so frotali razni krilatci, ki so se skrivali pred menoj z nagajivimi vzkliki, n. pr.: „Kukuk!“ „Dobro jutro!“ „Kje si bio?“ Babica mi je doma pojasnila, da je prvi klicar bila kukavica, drugi pa „vuga“ ali kobilar.

DUNAJ: KARLOVA CERKEV.

Tako sem se polagoma seznanil z različnimi prebivalci gozda, razumevaje njih govorce in pesmi.

Neko poletno popoldne sem v svojem zasledovanju gozdnih tajnostij in čudes zašel globoko doli na svetlo obsevano trato, ki je tekkel po njej bister potok.

In ondu, v zavetju sivkastovejnega vrbja, v razploščenem okviru mirno stoječe vode se mi pred očmi čuden prizor.

Po omenjeni, s solčnimi žarki presijani vodi plavalo je semtertja — vitkostasno, mlado človeško bitje!

Menil sem v svoji otroški naivnosti, da imam pred seboj angelja, ali gozdno Vilo, o kateri mi je tolikrat pripovedovala babica, — no, bilo je le — brhko dekletce iz okolice!

Strmeč sem motril izza grma to nepoznano prikazen, občudovaje njeno gibčnost in spretnost v plavanju po svetlikasti vodi. — Kar me deklica zapazi in ne da bi se me bila ustrašila, pokliče me z zvonkim glasom:

„Dečko! Pojdi se tudi ti kopat!

In preden sem se zavedel in oddahnil od presenečenja, priskače prikazen k meni, me zgrabi za roko pa pravi:

„Ti si onega slepega citrarja vnuk, kaj ne da? Jaz pa sem — Strahova hči tam zunaj gozda!“

Ko sem stal pred njo, ostrmela je tudi ona. Spoznala je namreč, česar jaz, glupi otrok, nisem niti zapazil, da sem jaz — ustvarjen drugače nego li ona, kar mi je povedala in sicer toli ljubko in angeljsko nedolžno, da sem ves ganjen še danes, po preteku polstoletja, ko se spominjam tega dogodka.

V vsej svoji rajskodeviški nepopačenosti me je deklica peljala v vodo ter me s svojim vzgledom učila plavati, pri čemur sem jaz ves zavzet opazoval dražečno pregibanje nežnega njenega telesca. Bila je za pol glave večja, torej za par let starejša! Med ljubeznivim njenim kramljanjem nama je minila blažena ura neskaljene sreče, kakeršnje nisem užil nikoli več pozneje v življenju v ženski družbi!

Bil je to moj prvi korak do spoznavanja in proučavanja — lepote človeškega telesa.

Tiste Strahove deklice nisem videl potem nikdar več! Slišal pa sem od svoje matere, kateri sem pravil o tistem doživljanju z njo v resni, moški svoji dobi, da se je omožila nekam daleč proč od doma ter da je srečna mati šestorice čilih otrok.

IV. RAZŠIRJENO OBZORJE.

Drugi dan po odkritju tiste predražestne gozdne idile krenil sem na povsem drug, nasproten kraj gozda, odkoder sem zašel v močvirnato loko.

In ondu me je našel vsega zbezanega in sestradenega visokostasen, slok mož. Bil je to moj — očuh Ploj, ki se je bil nedavno, šestdesetleten vdovec, oženil z mojo materjo . . .

Na njegovem domu, tam gori v vinorodnem — Borčiškem vrhu, začelo se je zame novo, živahnije in veselejše življenje!

Plojeva hiša je stala na valovito navzgor raztočem griču, odkoder se je razgrinjal jasen razgled naravnost na cerkev in trg sv. Trojice, ki se je dvigala na prisojnem, proti večeru strmo navzdol padajočem holmu. In ob njem na desno in levo se razprostira slikovita pokrajina s hribovitim ozadjem, preko katerega gleda od juga sinja — Rogaška gora v podobi poprek stoječe hiše z dvakrat usedenim slemenom, dočim se tam gori na zapadu boči široko-temeno Pohorje! Tu spredaj pred Plojevino, katero senčijo košatovejne jablane, zoreva po solčnih vinogradih zlata kapljica in pod goricami leže v dolge ogone razorane njive tja doli do bujnoraslih senožeti.

Stari Ploj je imel s prvo ženo četvero otrok: jednega sina in troje hčera. Ti „pastrki“ so delali moji materi dokaj preglavice! Dočim so jej dekleta kar naravnost odpovedala vsakeršno pokorščino, jo je nadlegoval mladenič, ki je bil enakih let s svojo živahno in veselo „mačeho“, z zaljubljenimi pogledi! In ker ga je mladoletna gospodinja zavrnila z vso strogostjo, začel je pijančevati in se je naposled hotel vtopiti v nekem gozdnem tolmunu, iz katerega so ga izvlekli sosedomi grabljači! Vsled prehlajenja se ga je lotil legar, v katerem je bledel o — „rdečelični Leniki!“

Ko je zaljubljeni sin okreal, poslal ga je oče, ki je obožaval svojo mlado ženko, po svetu.

Bil je namreč sin Tomaž, kakor oče, izvrsten, daleč naokoli dobro znan črevljar. Po njegovem odhodu v tujino je stari Ploj opustil svojo obrt ter se poprijel trgovanja z govejo živino, ki mu je nesla kaj izdaten dobiček.

Mene je imel dobrodušni očim mnogo rajši, negoli rodna mati. Mrzila in tepla me je, kjer in kadar je mogla; za sleherno nerodnost ali škodo, ki so jo povzročile „pastrke“, zvrčala je krivdo name in že takrat, kakor vse svoje poznejše življenje, igral sem ulogo — „izraelskega kozla“: pokoril sem se za — tuje grehe, zlasti, ker se nisem znal zagovarjati, nego sem molče trpel

krivico. Jedini, ki me je ščitil in branil pred materino mržnjo in ki je odbijal tuje krivde z mojih pleč, to je bil vrli oče Ploj!

„Valentinek je moj!“ vzkliknil je, če mi je pretela kriva obtožba in nezasluzena kazen.

Rano sem torej okusil prokletstvo, ki leži na sadu „pregrešne“ ljubezni! In prav to mi je bilo na korist; kajti pogrešanje tistega opičjega objemkanja v svoje otroke zaljubljenih roditeljev me je obvarovalo vsakeršne — mehkužnosti in zanašanja na tujo pomoč!

Videč se osamljenega, zaprl sem se že v detinski dobi v svojo notranjost ter se lotil že takrat samostalnega mišljenja in čuvstvovanja. Namesto da bi bil tratil čas z otroškimi igračami, bavil sem se z opazovanjem prirodnih prikazni okrog sebe. Ker so mi ljudje vsled svoje nenaklonjenosti omrzeli, zatekal sem se najrajši v samoto, v naročje matere narave. In ondi sem našel dovolj tešila in nadomestila za vse prikrajšane mi naslade v človeški družbi.

Tako sem tudi tam na očuhovem domu, zlasti kadar je bil očuh odsoten po kupčijskih svojih potih, najrajše sameval in se udajal motrenju pokrajine. Zlasti me je zanimala cerkev Sv. Trojice in pod njo v slikovito skupino razvrščeni trg, ki se mi je s Plojevine kazal v povsem drugačni obliki in situaciji.

Ko sem namreč prvič na dedov opomin zagledal cerkev Sv. Trojice od vztočne strani, predstavila se mi je z milim svojim pročeljem, od spredaj, „en face“ — a zdaj s severne plati, z Borčiškega vrha jo gledam od podolgate strani „en profil“! Tudi tržke hiše so se mi od ondot predočivale v drugačnih silhuetah, negoli od vzhoda . . .

Vse te izpremembe v obrisu, obliki in položaju sem opazoval in primerjal že takrat, kot nedorasel deček, s čimer sem si razvijal in bistril pogled.

Očim Ploj je imel na pobočji onega holma, na katerem stoji cerkev Sv. Trojici in njej prizidani frančiškanski samostan, svoj pašnik. In tam na tistih brdih sva pasla z najmlajšo Plojevo hčerko, s črnolaso Naniko, očimovo čredo! In čreda je štela često, ko je prignal z daljnjega sejma mnogo raznovrstne živine, ogromno množino glav! Imela sva torej dovolj posla, paziti in „vračati“ s sosednih pašnikov vso heterogensko

krdelo razposajenih telic, krav in volov! Tu sem si nabrusil pete in ukrepil pluča po tistih posevnih rebrih za vse življenje, tako da se še danes, šestdesetleten mož, ne strašim nobene „peš-hôje“.

Plojeva Nanika, zdaj stara ženica v Št. Lenartu v Slovenskih Goricah, je bila kaj brhka deklica! In peti je znala, kakor škranček! Pa jih je tudi vedela na pamet pol stotine — zaljubljenih pesmi! To jih je krožila tam na paši pod Sv. Trojico, da se je razlegalo tja preko travnikov in njiv do — Borčiške vesi in tja gori na očetov dom! Vmes pa so zveneli jarni trojiški zvonovi toli milo in sladko, da sva često sredi vesele pesmi obmolnila in strme poslušala!

A popoldne, proti večeri je zaječal včasih srednji zvon, s katerim so oznanjali — smrt tega ali onega župljana trojiškega. Tisti zvon je imel toli miloben, uprav tožec glas, da mi je pravila o njem moja mati, da se je vsekdar razjokala, kadar je zapel.

Nekega popoldne se je bolesta slutnja polotila o tistem zvonjenju tudi naju z Naniko. In čujte! Ko priženeva zvečer čredo s paše domov, ležal je dobri očim Ploj — mrtev na postelji! Zadela je bila vrlega moža srčna kap, prišedšega vsega razgretega z nekega sejma domov.

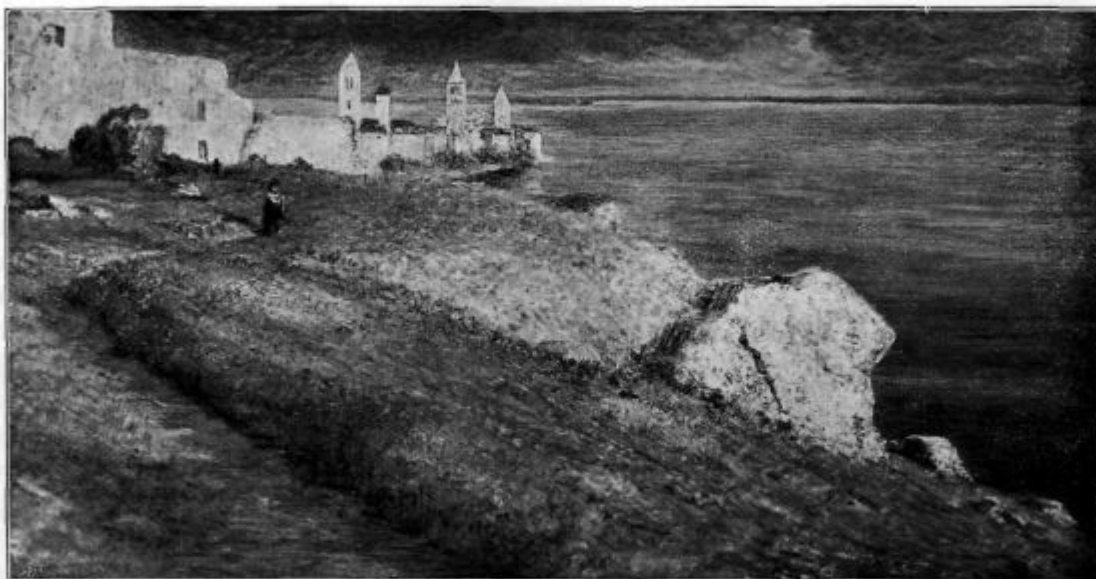
To je bil jok in stok po vsej hiši, da se je slišalo daleč po vrhu! Posebno moja mati je tarnala vsa obupana! Mož jej je umrl brez vsakeršne — oporoče in ona je nosila — otroka pod srcem, posthumno rojenega sina Josipa, ki vozi zdaj brzovlake z Dunaja v Trst. —

No, blagi očim Ploj je ipak svoji ljubljeni ženici zagotovil bodočnost. Pripravil je bil namreč njenega, pri nas bivajočega strijca, da jej je dal prepisati „med živimi“ svoje posestvo tam doli v Smolincih. In to posestvo je bilo njeno pribežališče potem, ko so jo samogoltni pastriki („po zakonu brezpravno“) zapodili s Plojevine brez vsakeršne dedščine po možu.

Jaz „izgubljeni sin“, ki nisem imel kam položiti svoje glave, pa sem našel zavetje pri svoji teti, Ančiki, ki se je bila v tem omožila s sinom one žene, ki je bila iztaknila oko njenemu očetu, mojemu dedu.

Pri tej dobrosrčni dvojici sem potem preživel osem veselih let.

(Dalje prihodnjič.)

M. K. CRNČIĆ: RAB OB ZAHODU SOLNCA.

VOŠNJAKA.

Dne 4. januarja 1904 praznuje odlični prvoboritelj našega naroda, plodoviti in popularni pisatelj ter velezašlužni politik — dr. Josip Vošnjak sedemdesetletnico svojega življenja in petdesetletnico svojega literarnega delovanja.

Njegov brat, Mihael Vošnjak, „oče slovenskega posojilništva“ in dolgo vrsto let politični vodja štajerskih Slovencev, pa praznuje z dr. Josipom dvajsetletnico svojega narodno-gospodarskega in političnega delovanja.

Tako se slavita jubileja dveh Vošnjakov hkratu, — jubilej dveh celih mož, ki ostanejo njune zasluge za kulturni in gmotni napredek slovenskega naroda vpisane z zlatimi neizbrisnimi črkami v naši zgodovini.

Bošnjaki ali Vošnjaki so se baje v XVIII. veku naselili v Šoštanj. Prej so prebivali v Vitanju. Menda so prišli iz Bosne ali pa ob času turških vojen na Štajersko. Pristna jugoslovanska kri je gotovo krožila po njih žilah, ko so se nastanili na Slovenskem.

V Šoštanju, v skromni usnjariji se je rodil dne 4. jan. 1834 Josip in tri leta pozneje, dne 18. sept. 1837 Mihael Vošnjak. Tu so jima tekla krasna leta zorne mladosti, prvi pa se je moral ločiti od domačih livad brat Josip.

Ko je l. 1847 prišel Mihael na normalko v Celje, je bil brat Josip že v Gradcu na gimnaziji...

L. 1848. je doneslo tudi dijaštvu mnogo izpremembe. Dunajski hrupni dogodki so često pretrgali pouk, in celjski slovenski in nemški dijakji so natikali na svoje čepice slovenske kokarde ter pohajali navdušeni po celjskih ulicah. Takrat so pač tudi celjski Nemci čislali našo trobojnico.

L. 1850 je prišel Mihael za Josipom v Gradec ter se vpisal na višji realki. Dovršivši svoje realčne študije, se je posvetil Mihael na „Joaneju“ tehničnim študijam, a hkratu poslušal tudi predavanja o knjigovodstvu in meničnem pravu, o poljedelstvu in gozdarstvu. V poslednem letu svojih študij pa je bil vpisan na dunajski politehniko, kjer se je pripravljaj za železniško službo. Tako sta bila brata skupaj. Josip je bil v tem času že na dunajskem vseučilišču medicinec skupno z Benjaminom in Gustavom Ipavicom. Slovenska čvetroica je tako živela skupaj veselo velikošolsko življenje! Politika je bila že tedaj torišče Vošnjakov, glasba pa Ipavicev.

Že takrat se je bavil Josip Vošnjak mnogo z literaturo, Mihael pa je imel vedno pred očmi realne smotre, saj je bil izvrsten matematik. In tako je ostalo! Josip je bil vse svoje življenje idealist ter se je zanimal v prvi vrsti za kulturna vprašanja, brat pa je bil pozitivist ter se je bavil v prvi vrsti z gospodarskimi problemi.

L. 1857 je Mihael dovršil tehniko. Njegov profesor matematike ga je nagovarjal, naj se po-

sveti profesuri, toda Mihael se je bil že prej odločil za železniško službo. Leto pozneje (1858) pa je bil promoviran njegov brat doktorjem medicine.

Tedaj sta se ločila pota bratov . . .

Dr. Josip Vošnjak se je vrnil v svoj rojstni kraj, kjer je eno leto izvrševal zdravniško prakso. Med vojno l. 1859 pa se je oglasil za zdravnika

Začetkom decembra 1861 leta se je preselil v Slovensko Bistrico, kjer je bil imenovan c. kr. okrajnim zdravnikom. V ponemčenem mestecu s slovensko, a neprebujeno okolico se je začelo tisto naporno Vošnjakovo delovanje za narodne pravice, ki je obrodilo končno mnogo sadu. To svoje in tovarišev navdušeno, neumorno in silno

težavno delovanje je opisal Vošnjak kasneje v svojem zanimivem romanu „Pobratimi“, v katerem je obrisan važen del štajersko - slovenske zgodovine. Tedaj je dopisoval Vošnjak marljivo v „Novice“ in v celovškega „Slovenca“, ko pa je moral ta list ponehati, je ustanovil z dr. Prelogom v Mariboru (l. 1867.) „Slovenskega Gospodarja“; l. 1868. pa je v zvezi z najodličnejšimi štajerskimi rodoljubi začel izdajati „Slovenski Narod“. L. 1866 je spisal dr. Vošnjak agitatorsko knjižico „Slovinci, kaj čemo,“ ki je izdatno pripomogla, da so zmagali štajerski Slovenci pri deželnozborskih votitvah prvič v vseh okrajih. V mariborskem okraju je bil takrat vzlic najstrastnejšemu odporu Nemcev in nemškutarjev tudi sam izvoljen za poslanca. Od leta 1871 do 1878 je zastopal v štajerskem deželnem zboru celjski okraj, ki ga je poslal tudi v državni zbor.

Po dvanajstletnem delovanju v državnem zboru pa se leta 1885 ni dal več izvoliti. Tedaj je bil namreč že vstopil (l. 1878) v kranjski deželni zbor kot zastopnik notranjskih kmetijskih občin ter bil izvoljen deželnim odbornikom.

Kaj je storil dr. Vošnjak kot politik, o tem pričajo mnogi predlogi in temeljiti govori v štajerskem in kranjskem deželnem ter v državnem zboru. Tudi na taborih je s svojo prirojeno zgovornostjo probujal in vnmel ljudstvo za narodne pravice.

Toda dr. Vošnjak se ni omejil le na politično delovanje. Z vso pravico ga štejemo lahko tudi med najmarljivejše slovenske pisatelje. Dr.-ja Vošnjaka so vodile in priganjale k pisateljevanju malone v vseh strokah književnosti razne potrebe . . . O narodnih, gospodarskih in poli-

Dr. JOSIP VOŠNJAK.

ranjenih vojakov ter bil poklican v ljubljansko vojniško bolnišnico. Po vojni se je nastanil v Kranju. Ker pa se je hotel praktično temeljiteje izuriti, je vstopil kot sekundarij v ljubljansko bolnišnico. Že v Kranju je začel delovati na političnem polju, v Ljubljani pa je pomagal ustanoviti prvi slovenski pevski zbor pod Fleišmanovim vodstvom ter je osebno sodeloval pri diletantskih dramatskih predstavah v hiši dr. Janca Bleiweisa.

tičnih vprašanjih je poučeval narod v mnogih aktualnih, popularno pisanih brošurah in knjižicah, družbo sv. Mohorja je od l. 1872 nadalje zalagal skoraj vsako leto s poučnimi ali pripovednimi spisi ter je tekom dobe 1872—1891 napisal dolgo vrsto gospodarskih člankov, povesti in dramatskih prizorov. Poleg „Pobratimov“, ki so imeli naravnost senzacionalen uspeh ter so postali mahoma popularen roman, so literarne vrednosti njegove novele v „Ljub. Zvonu“. Tudi za slovensko gledališče je spisal več iger. Drame „Lepa Vida“, „Doktor Dragan“, „Pene“ in „Premogar“ so vzbudile občno pozornost, ko so se uprizorile na slovenskem odru v Ljubljani. Veseloigre „Ministrovo pismo“, „Ženska zmaga“, „Resnica oči kolje“ in „Svoji k svojim“ so se večinom predstavljale na manjših odrih.

Koncem l. 1895 pa se je odpovedal dr. Josip Vošnjak javnemu delovanju in se preselil na svoj vinograd v Visole pri Slovenski Bistrici. Tam se peča sedaj s sadjerejo in z vinorejo. Mirno živi ondi v zavesti, da je storil mnogo koristnega in sadunosnega za svoj narod. V prostih urah, posebno v zimskem času, pa piše knjigo „Iz mojih spominov“, ki nam poda jasno sliko življenja tega prezaslužnega moža ter razsvetli marsikaj temnega v Jurčič-Zarnik-Razlagovi dobi.

Ko je Mihael Vošnjak dovršil tehniko, se je zidala ravno proga Ljubljana - Trst in imenovan je bil inženerskim praktikantom. L. 1859. je z veliko spretnostjo in točnostjo opravljal svojo službo v Wörglu, na postaji novootvorjene tirolske železnice, ki je bila največje važnosti za prevažanje avstrijske armade v Italijo. Leta 1866 je bil že načelnik postaje na Pragarskem. Tu je bilo treba skrbeti za prevažanje avstrijske armade z ogrskega na italijansko in češko bojišče. Ko je bila v Parizu (l. 1867.) svetovna razstava, ga je poslalo generalno ravnateljstvo južne železnice v Pariz, da prouči na razstavi železniški oddelek. L. 1869. je postal M. Vošnjak načelnik

postaje v Zagrebu. Tam je občeval intimno z najodličnejšimi političnimi voditelji in prvaki. Absolutističnemu banu Rauchu je bilo to seveda neljubo. Iskal je zatorej prilike, da nastopi proti Vošnjaku. In našel jo je! Ko se je biskup J. J. Strossmayer l. 1870. vračal z Rima z vaticanskega koncila, mu je želela prirediti narodna

MIHAEL VOŠNJAK.

stranka v Zagrebu sijajen sprejem. Načelnik postaje, Vošnjak, je ugodil tej želji prvakov in Rauch je seveda zato nemudoma ovadil Vošnjaka pri ogrski vladi kot panslavista. Južna železnica ga je nato hitro odstranila z ozemlja ogrske krone. Prestavili so ga v Gradec k železniškemu nadzorstvu. L. 1879. pa je moral zaradi bolezni zapustiti železniško službo ter se je preselil v Celje.

Takrat je prevladoval v slovenskem političnem življenju še narodni idealizem. V ospredju

so ostali stanovi in življi, ki gospodarskega življenja niso poznali, ter reševali narod s patosom in mokrimi napitnicami, s pikolovstvom in veseljenjem. Mihael Vošnjak pa je proučeval realne zahteve in potrebe slovenskega naroda. „Predvsem gospodarska neodvisnost in samostojnost“, to je bilo njegovo geslo!

Misel, da je treba snovati med Slovenci posojilnice in s tem narod gmotno osamosvojiti in utrditi, je širil že dobro desetletje pred Mihaelom njegov brat, dr. Josip, ki je l. 1868. potoval po Češkem, ter se ondi seznanil z „založnami“, vzorom naših posojilnic. Z jekleno vztrajnostjo pa se je poprijel Mihael te misli, ko se je bil naselil v Celju. Osnoval je najprej celjsko posojilnico, ki je danes eden največjih zavodov te vrste na avstrijskem jugu. Poleg tega se je posvetil Mihael z energijo in vnemo politiki ter realizovanju narodno-gospodarskih vprašanj. L. 1884. so ga poslali volilci celjskega kmetijskega volilnega okraja v deželni zbor, a že leto pozneje tudi na Dunaj v parlament. L. 1886. je izvojeval hudo borbo proti nemško-liberalni birokraciji. V parlamentu je govoril M. Vošnjak mnogokrat tudi o neznosnih sodiških razmerah na Spodnjem Štajerskem ter dosegel znatnih uspehov . . . Celih 40 let se je zanimal M. Vošnjak za grajenje Savinske železnice ter dognal, da se je zgradila proga od Celja do Velenja. Dalje se je zavzemal v deželnem zboru tudi za Slatinsko železnico ter je dosegel, da se je združila na Grobelnem nova proga s progo Južne železnice. Zanimal se je Vošnjak končno tudi

vedno za zgradbo proge iz Polzele v Kamnik, ki se menda enkrat vendarle uresniči.

A tudi v graškem deželnem zboru je zagovarjal Vošnjak vztrajno narodno-gospodarske in kulturne zahteve Slovencev ter žel lepih uspehov.

L. 1887. je ustanovil M. Vošnjak v Celju društvo „Dijaška kuhinja“, da ni bilo slovenskim dijakom več treba prosjačiti pri nemških rodbinah za kosila ali druge podpore. Tudi pravi povzročitelj vso državo razburjajočega celjskega vprašanja je bil M. Vošnjak, in njemu se je v družbi slovanskih poslancev po hudih bojih posrečilo, da se je naposled sprejela v državnem zboru postavka za osnovanje prvega razreda celjskih paralelk. V jeseni 1895. l. se je otvoril prvi razred s slovenskim učnim jezikom na celjski gimnaziji, in s tem je bila parlamentarna naloga Mihaela dovršena.

Začetkom l. 1897. je namreč M. Vošnjak odklonil zopet ponujeno mu kandidaturu ter se stalno preselil v Gorico. Dal je slovo političnemu delovanju, odložil pa ni predsedništva „Zveze slovenskih posojilnic“, nego je ostal na čelu te krasne organizacije do letošnje 20 letnice . . .*

In tako se spominja sedaj slovenski narod bratov Vošnjakov, ko slavita skupno dvoje znamenitih jubilejev, z najiskrenejšo zahvalnostjo in s kipečo srčno željo, da bi rosilo nebo Slovincem vsako stoletje vsaj dva tako marljiva, značajna in energična moža, kakoršna sta Dioskura: Josip in Mihael Vošnjak!

* Viri: „Zgodovina slov. slovstva“: dr. K. Glaser: (IV. zv. 1898), „20letnica Zveze slov. posojilnic v Celju“ (1903.) i. dr.

O KRESU.

Na vasi pa ukajo fantje glasno,
z dekleti vrté se tam v plesu,
po gričih žaré se kresovi svetlo,
da zvezde blede na nebesu.

A tam pri potoku na koncu vasi
pa dekle samotno posluša,
nekdanjost se v srcu ji tužnem budi,
v bolest ji zagrinja se duša.

Pred letom je bilo na kresni večer,
ko ž njim se je v plesu vrtela,
a letos pa ni ga, ah, ni ga nikjer,
smrt blede ga s sabo je vzela.

Visoko na gori je temen prepad
kot strašna odprta gomila,
v njo vgreznil jeseni se ljubec je mlad,
ki deklica ga je ljubila.

Krvavo obličje trepeče pred njo,
ki v duši bolestni ga nosi,
k objemu razpenja ledeno roko
in k plesu jo vabi in prosi.

V potoku vodica tajnostno šumi,
dekle objemljó tam valovi
na vasi veselo se petje glasi,
po gričih žaré se kresovi. —

Utva.

SMERI NAŠEGA PRAVOPISA IN PRAVOREČJA.

Spisal prof. dr. Jos. Tomiňšek.

II.

Ko bi bili medicinsko natančni, bi morali reči, da se naš pravopis (brez ušesec!) rodi, odkar se piše slovenski. Vse 19. stoletje pa je priprava za pravopisno rojstvo. Stritar je pisal l. 1870 (Zvon, str. 143): „Abecedna vojska pri nas je že daljša od tridesetletne in, kakor se kaže, mogla se bode v dolgosti meriti s križevniškimi vojskami“. — Ta primera je še preozkomejna. Dokler živi slovstvo, tako dolgo pravopisno vprašanje ni in ne more biti do pičice rešeno; ker dobiva jezik kljub okamenelosti, ki se sukcesivno vrši v pisarni in tiskarni, od zunaj vedno novih prispevkov, ki jih je treba urediti in jim dati neko obliko, vredno, da postane trajna, monumentalna. S časom pa se lahko izpreminja tudi okus — kdo naj ima okus, če ne jezik? — zato lahko ugaja v tej dobi nekaj, kar pozneje ne ugaja in kar prej tudi ni ugajalo. Občinstvo prizna novemu izdelku vse lepe in dobre lastnosti, dasi se nemara nad njim zgražajo akademični umetnikistokovnjaki t. j. jezikoslovci. V trenutku pa, ko bi bilo v kakem jeziku vse do pičice dognano, bi postal ta jezik mrtev. Kdor zasleduje zgodovino jezikov, pride do tega priznanja; z borbo se začne književni jezik in borba ga spremlja do zadnjega diha. — Potemtakem mi je, rekel bi, všeč, da je vojna za pravopis že od nekdanj pri nas zelo živahna; to je znamenje, da — živimo!

Dolgo se je rodil pravopis, dokler se ni porodil „Pravopis“ l. 1899. Mari bi se naj ž njim v našem jeziku dognalo vse za večne čase? Ko bi to bilo mogoče, potem bi bil čas, da naredi Slovenija oporoko. Pa ni mogoče! Ko bi „Pravopis“ potrdila tudi vsa ministrstva, jezik, govorjen in pisan, bi se le gibal svobodno; prvič zaradi prirojene mu gibljivosti in nagona k izpreminjanju, drugič, ker ga tudi najobsežnejši in najpopolnejši „pravopis“ ne more obdati s tako neprodarno mrežo zakonov, da bi ne ostalo mnogo razpok in luknjic, skozi katere prihaja sveži zrak in uhaja marsikaj zaprtega . . . Vrhutega obstoja izven vsakega „višjega“ vpliva absolutno kraljestvo, ki se, če se mu ljubi, ne da siliti k tej ali tej pisavi. To so vsednevni gospodarji: žurnalisti, pesniki in pisatelji ali če hočete — umetniki;

ti imajo od nekdanj privilegij, da se ne brigajo več, kakor je njim drago, za jezikovne predpise. — Na govor pa se s silo celó ne da vplivati.

Vse to ovira splošno dekretovanje pravopisnih zakonov za trajni čas; posreči se le, če je bil tak zakon že prej večinoma uveljavljen. O potrebi vedno novih besed smo govorili že prej, kaj lahko se zgodi, da stvari njen oče kako obliko pohabljen, ali že drugi dan jo ponese časniki v najzadnje vasi. Ali ni mogoče, celo verjetno, da ta beseda ostane v besednem zakladu? Mladika se mnogokrat prime tudi na tujem deblu!

Tako je ozadje za Levčev „Pravopis“. V zgodovini slovenskega jezika ne more in ne sme imeti veljave neomajnega zakona. A še zakoniki se morajo po preteku toliko in toliko let popravljati, tem prej bi se popravil „Pravopis“. Važen mejnik pa je na polju slovenskega jezika; ž njim je prvi pot zaključena velika doba, doba dela, raziskavanja in razvoja. Zato nas mora veseliti že dejstvo samo, da imamo za seboj toliko pridobljenega in dognanega, da se — začasno — že da poslovanje zaključiti. Levcu pa gre hvala, da je dovršil težaven, zamuden in kočljiv posel zbiranja in redigovanja prhke snovi. — S „Pravopisom“ smo dobili važno postojanko, od katere izhajajoč bi tekom nastopnih let nadaljevali svoje delo, to se pravi, skrbeli zopet za — nov „Pravopis“. Ta pot je naravna in neizogibna in Slovenci, ki stražijo svoj jezik, bi jo vsekakor nastopili.

III.

Tekom let sem bil postal odločen pristajaš „l“-a, spoznavši, da je „elanje“, kakor povem še pozneje, najbolj — recimo — oportunsko za naš književni jezik in govor. Torej bi rad stvari pripomogel. Nasprotno pa sem bil že dolgo preverjen, da „Pravopis“, če ga prav potrdijo, trajno ne obvelja baš v odločilnih točkah, ako se pojavi proti njim vsaj pasiven odpor.

Prof. Bežek pravi v „Zv.“ 1901, str. 392: „Prof. Ilešič je združil vse ‚prljeke‘ v solidaren odpor“.

Prosim, čast, komur čast? Moj rojstni kraj je od „prljekovine“ krajevno še bolj, glede jezika pa prav tako oddaljen kakor od gorenjščine! Ko

sem se učil izgovarjati besede od svoje matere, nisem slišal niti ominoznega čistega „l“ niti odioznega „u“, ampak — vsaj v opisovalnem deležniku — nekaj takega, kar priporoča Škrabec (ne Levec!).¹ — Čemu to zatrjujem? Ker hočem naglašati, da ne nastopam za pisavo in izreko „l“-a morebiti zato, ker vpliva name jezik, ki sem se ga učil ob materinem krilu; ozirajoč se okrog sebe pa sem zapazil, da se vobče vsak odloči za to, kar se bliža navadi, vcepljeni mu doma. Oziranje „pro domo“ pa je na slabem glasu. Jaz vsaj ne poznam „prljeka“, ki bi bil pristaš „bravca“,² zato je bil njih odpor menda sam ob sebi solidaren, kar zasluži vsekakor naše priznanje. Pa tudi stvaritelju „Pravopisa“ je tako na tihem sugerovala domača gorenjska govornica končno odločitev v prepornih točkah. Vendar poznam razne prave „gorenjščarje“, ki so se v teoriji ali očitno ali zasebno prijavljali za „l“. To nekaj pomeni! N. pr. tedanji moj kolega, izboren slavist in po podrobnih študijah temeljit poznavalec uprav ustroja našega jezika, se je — Gorenjec! — tudi odločil, da se izreče za „l“ in pridruži mojemu mnenju, da odstavek (II. poglavje) o izgovarjanju črke „l“ sploh ne spada v „Pravopis“.³ Tega mnenja sem še zdaj in tembolj, ker vidim, da je prav ta odstavek vzrok marsičesa, kar je neplodovito v dolgotrajnem prepiru. Preveril sem se, da še ni prišel čas za kolikor toliko zakonito ureditev te točke in da je Levec prevrgel in prekinil s to svojo zahtevo naravni proces, hoteč napeljati ga v smer, ki je dotedanji nasprotna in protivna.

IV.

1. Ni samo „formaliteta“ (gl. „Pop“ 1899, 227), če pravim, da nauk o izgovoru „l“-a ne spada v pravopis, dasi bi natančnost tudi v formalnostih ne bila napačna. Ampak s kršenjem te navidezne „formalitete“ se je na nesrečen način v nesrečnem trenutku, na nesrečnem mestu in s prepogumno samozavestjo hotela z mahom dognati v principu zadeva, ki še čaka zastoj rešitve pri najrazvitejših knjižnih jezikih in pri nas še nikakor ni bila zrela. — Ali se zavedate, kaj se pravi: uzakonititi pravorečje?

¹ Prim. „Narečje v Bočni“, str. 10.

² S tem pa ne trdim, da so se prljeki samo iz tega razloga uprli „bravcu“ in „avanju“.

³ Prim. Štrekelj str. 3.

Pač ne, sicer bi nikomur ne prišlo na um, reči, da je šlo le za formalnost, če se kdo upre reševanju negodnega vprašanja. Nemški jezik je dovolj razvit in preiskan, ali nemškega pravorečja ni do današnjega dne in ga še ne bo kar hitro, morda nikoli, kakor tudi našega popolnega pravorečja še dolgo ne bo. Kdor misli, da ga ima, ta je ujel le senco! — Z zakoni se tu ne doseže nič. Živo življenje, raba, navada, okolica odločuje — pa samo sproti!

Istega leta, ko je naš pravopisni in pravorečni boj besnel hujše, je med Nemsi pisal strokovnjak v Zeitschr. f. d. Deutsch. Unterr. (1899, 233 idd) pod naslovom „Bühnenaussprache und Schule“ o pravorečju, hoteč uveljaviti izreko, kakoršno slišimo v klasiških igrach na odru, v šolski pouk. Ali ni torej jasno, da Nemci še iščejo govorilnih zakonov? O istem predmetu, pa z drugega vidika, je pisal v imenovanem časopisu predkratkim (l. 1903.) dr. Berg. Ker je njegovo razpravljanje kakor nalašč umerjeno našim razmeram in ker neposredno pospešuje tok te razprave, naj postavim sem nekaj njegovih besed (str. 145—147):

„Wir haben eine deutsche Schriftsprache seit Luthers Tagen, eine Schriftsprache, die aus der Flut der Mundarten emporgestiegen ist... Aber dieses Hochdeutsch ist ein Schrifthochdeutsch geblieben; ein allgemein giltiges Sprechhochdeutsch haben wir leider immer noch nicht. Und unsere Bühnen? Sind sie nicht die Stätte, wo die Pflege des mündlichen Ausdruckes zu Hause ist? Sollte nicht wenigstens hier die Heimat jenes Sprechhochdeutsch sein? Ganz recht! Sie sollte es sein, aber sie ist es nur in seltenen Fällen... Wie wenige Schauspieler treffen wir, deren Sprache von mundartlichen Färbungen frei ist. Und noch weniger hören wir ein vollendetes Sprechen vom Schulkatheder, von der Kanzel, von der Rednertribüne. Überall klingt uns vielmehr bei berufsmäßigen Sprechern und auch sonst eine Sprache entgegen, die uns die vielgestaltigen mundartlichen und ihre die Stimmwerkzeuge beeinflussender Folgerscheinungen erkennen lassen. Es ist ein feierlich zurecht gemachtes steifleinenes Sonntagsdeutsch.“

In mi bi v teh kratkih letih, ki so šele prisojena svobodnejemu nastopu našega jezika, radi imeli še enotno pravorečje? Sploh je ortoepično uren jezik skoraj fantom, ki se ti umiče bolj in bolj, ko misliš, da ga že imaš.

(Dalje prihodnjič.)

JANEZ ŠUBIC: BOLNICA.

NADA.

Spisala Zofka Jelovškova.

Nada je bila presenečena, v prvem hipu ni vedela, kaj bi počela.

„Ali gospodična, gospodična Janja,“ je govorila in jo gladila po laseh.

Po prvem izbruhu se je Janja malo umirila.

„Odpustite! Vem, da je smešno! Ali pomagati si ne morem. In potem, da vam povem resnico, prišla sem k vam jokati. Že par dni mi je strašno. Nikogar nimam, moji so vsi pomrli, a tujcev nisem nikoli iskala. Nobene prijateljce nimam. Nisem jih niti pogrešala, ali danes ne bi mogla biti sama.“ —

In ko je Nada molčala, je nadaljevala:

„Ne poznam vas, tudi vi ne poznate mene. Morda se vam bo zdelo vse smešno, mislili bode, da sem histerična. Ali nervozna nisem bila nikdar. Danes pa je moj rojstni dan in devet let je, kar se potikam po teh pustih poštah na deželi. V mesto ne morem priti in potem mislim, da bi bilo tudi vse eno. Usojeno mi je pač tako. Kako dolgo ste vi tu?“

„Poldrugo leto.“

„Tako dolgo nisem jaz nikoli na enem mestu. Pol leta in niti ne. Znana sem že zaradi tega in nekateri pravijo, da nisem pri pravi pameti. Morda res nisem. Na srečo čakam. Na ljubezen, ki je nam, ženskam, sreča. In ker je ni, jo iščem povsod. Razumite me prav! Mnogo moških je že iskalo mojo naklonjenost, ali jaz nisem ljubila nikogar. Želim pa najti si takega, ki bi ga lahko ljubila. Strašno je tako življenje brez duše, ki nam je draga. Parkrat bi se bila že omožila, ali živeti s človekom, ki vam je tuj, je peklo. Pridem v kraj in mislim si, tukaj pride sreča k tebi, ali že v prvem tednu si želim drugam. Kakor brez miru sem.“

Nada jo je opazovala z začudenimi, velikimi očmi otroka. Tujka jo je prišla za roko.

„Pustite me, da govorim, tako dolgo sem molčala! Vi ste še jako mladi in me ne razumete. In potem imate take mirne oči, ali jaz sem goreča. Nekaj imam v prsih, kar se vedno tresi, kar vedno nekam sili, kar si vedno nečesa želi, nekaj upa, zahteva, prosi. In niti ne vem, kaj. Ljubezni morda, posebne, velike ljubezni, ki je na svetu morda niti ni.“

Dalje.)

Vstala je in hodila po sobi.

„Prišla sem sèm gori k vam, ker upam, da ste dobri. Kdor je tako dolgo v teh krajih, tako sam, ta se je odvadil posmehovanja. Vidite, ko so mi umrli starši in ko sem šla v svet, sem imela vesele oči in smeh na ustih. Ah, vedela sem, da najdem srečo. Bila sem tako gotova zmage, cilj mojih nejasnih želj se mi je zdel tako blizu, mislila sem, da je že vse pripravljeno, samo da pristopim in si vzamem kar je mojega. Ali moja pot je bila pusta in nič lepega ni čakalo name. In niti hudega in žalostnega. Nič! Nisem povabila glave. Čakala sem. In ko sem dolgo čakala zastoj, začela sem iskati. V ta kraj in v oni kraj, vedno sem se selila. Pa tudi to je zastoj. Danes nisem več mlada in utrujena sem že. Pa me je strah, da bo moje življenje prazno, da so vsa moja pričakovanja, vsi moji upi samo goljufiga fata morgana. Zato sem prišla danes k vam, da se izgovorim, da si olajšam. Zakaj se mučim s praznim hrepenenjem?! Zakaj ne resigniram?!“

Obstala je pred ogledalom.

„Saj sem še lepa. Zelo lepa sem, rečem lahko. V kakem salonu bi vzbujala občno pozornost. Ali čemu je vsa ta lepota? Samo zato, da izgine, odcvete, nikogar ne razveseli, ne osreči?! In potem, nisem neumna, v inteligentni družbi bi bila duhovita, priznana in občudovana. Pred kom naj bleščim?! Pred dararji, konsumnimi komiji?! Dajte Ofelijo v kravji hlev in ona postane smešna.“

V Nadi je odmevalo: „Za koga sem mlada, lepa, pametna?!“ Bilo ji je, kakor da jo je kdo prebudil, kakor da blešči neprijetna in vsiljiva svetloba pred njenimi očmi, navajenimi mraka. V srcu jo je zbolelo in občutila je, da je že začela to grenko in pusto življenje, o katerem ji je pripovedovalo to interesantno, strastno in lepo dekle. In napolnilo jo je vroče hrepenenje po nečem lepem in krasnem, po polnem, srečnem življenju, po borbi, po doživljajih, po nečem — in naj je to tudi težko, žalostno in strašno.

„Kakor utrgana roža v kozarcu, tako sem jaz tukaj. Življenje je pozabilo name in ta leni mir, v katerega sem se utopila, je samo še primitivno vegetiranje,“ je mislila Nada.

Zvečer je bil mesec in s tujko sta hodili nad tiho vasjo in gledali na temne hribe, ki so se vzdigovali na vseh straneh. Dolgo v noč sta ostali zunaj.

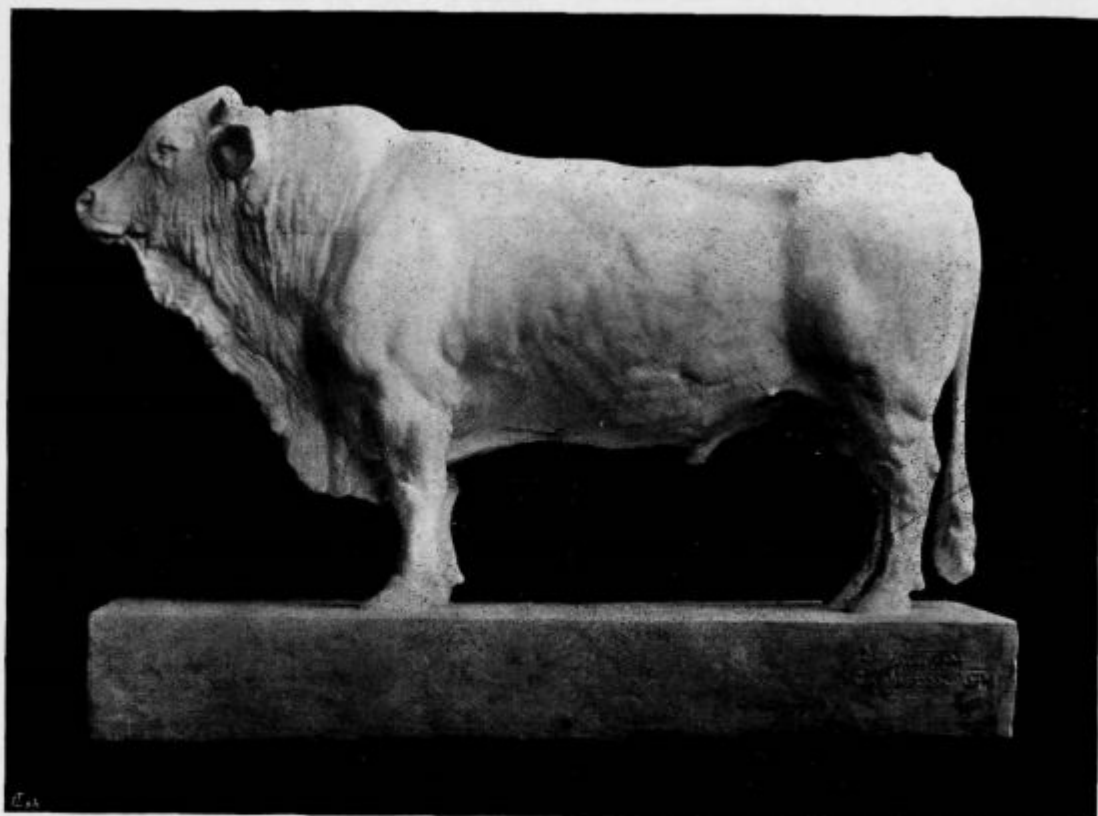
„Ne ostanite tukaj“, je rekla Nadi. „Premirno je tu, človek zaspi, ostari po duši in telesu. Izgubi vso prožnost čuvstvovanja in mišljenja, vso svežost in silo. In posebno vi. Že ste skoraj navadili. Še leto dnij in zadosti vam bo, da ste siti in oblečeni in da spite vsak dan 10 ur. Tudi jaz nimam ničesar od življenja, ali jaz nisem mirna. Rebeliram, puntam se proti tej svoji dolgočasni osodi in tudi to je nekaj. Tiste poštene primitivne dušice me pomilujejo, da sem eksaltirana, prenapeta in kaj vem, kaj še. Nisem tako komodna, kakor so one, to je razloček. Prej sem poznala več svojih kolegij. In nekatere so mi ugajale. To je tiste, ki niso bile tako strašno komodne, kakor drugi ljudje. Ena je nosila moške klobuke, telovnik, moške manšete in pušila je viržinke. Smešno je to, ali ona je imela zadovoljstvo v tem. Šport — ali drugi nimajo niti tega! Druga je imela razmerje z navadnim Itali-

janom iz opekarne. Vsak večer je hodil k njej in ko so ga enkrat zalotili, je nastalo strašno zgražanje. Nič ni tajila. A resnično bolj mi je bila všeč, kakor tista sladka dekleta, ki s svojim pocukranim obrazom preže na to, da bi jih vzel kakšen rejen vdovec za ženo in so še srečne! In še eno sem poznala, ki se je utopila, ker jo je njen dragi pustil zaradi neke druge škrbaste, a petične device. Rekli bi, da je znorela! Ko sem jo zagovarjala, so mi odvrnili: Utopiti! Kakor da ni moških zadosti na svetu in ona je bila fletno dekle. Tako oni to razumejo.“

Ko je Janja drugi dan zgodaj v jutro odšla, je bilo Nadi, kakor da se je poslovila stara prijateljica.

In prosila je za premeščenje v mesto ali v kak drug večji centrum . . . Sklicevala se je na očeta, ki je bil poštni uradnik, sklicevala se je na to, da je naobražena, da zna francozki . . . Sama se je smejala prošnji, ali delovalo je. In s tem je pričelo za njo življenje, ki je bilo prav malo podobno hribovski idili.

(Dalje prihodnjič).

ROBERT FRANGES: BIK.

LISTEK.

KNJIŽEVNOST.

A. Aškerc: Zlatorog. Narodna pravljica izpod Triglava. Ljubljana 1904. L. Schwentner. Cena 1 K 70 h. — Slovenskih pravljic in pripovedk, ki bi se mogle obdelati poetski, da bi se dal ustvariti na njihovi podlagi naroden ep ali narodna dramatska bajka, nimamo Slovenci skoraj nič. Taka pravljica snov pa je pravljica o Zlatorogu in o trentskem lovcu. Dr. K. Dežman je l. 1868 v tukajšnji „Lai-bacher Ztg.“ (z dné 21. febr. šte. 43) priobčil „Die Sage vom Goldkrikel“, kakor so jo v 70 letih pripovedovali le še stari bovski pastirji. Danes je tudi ta pravljica menda že izginila iz spomina naroda. To snov je porabil že nemški poet Baumbach ter ustvaril svojega prekrasnega „Zlatoroga“, ki dela v izbornem prevodu prof. A. Funtka čast tudi našemu slovstvu. Toda Baumbach se ni držal strogo narodnega sporočila ter je namesto „Zelenega lovca“, poosebljenosti slabega principa, nekakega Mefista, ustvaril demonično krasotico Špelo. Tudi sicer je Baumbach sprejel v svoj lirski ep nekaj — sicer poetskih — motivov, ki se s pravljico in s prizoriščem dejanja ne skladajo. S tem je narodno pristnost svojega slovenskega sujeta deloma zabilisal. Naš prvak epikov pa se je lotil spesnjenja te narodne pravljice na malone neizpremenjeni podlagi Dežmanovega zapiska. Divji lovec je v Aškerčevem delu središče, motor. S tem je ohranila pravljica o Zlatorogu svoje pristno lice, snov je ostala romantična v svojem jedru, dočim ji je dal Baumbach realistično barvo. Gotovo ni oseba „Zelenega lovca“ izvorno slovenska, nego mednarodna. Mimogrede se spominjam le na lovca Gašparja v operi „Čarostelec“, na divjega lovca v Bürgerjevi baladi in na Goethejevega Mefista. A tudi Rusi imajo svojega „demon“. Tudi „bele žene“ niso nekaj specialno trentskega. Poznajo jih sploh na Slovenskem. Neka izanska pravljica n. pr. govori tudi o belih ženah, identičnih z rojenicami ali z vilami Srbov in Bolgarov. Sicer pa so take vile stalne osebe pravljic indoevropskih narodov. Bele kože, ki jih pase Zlatorog, niso pravljicne, ker jih je res dobiti v devinskih gorah. Posamezni lepi eksemplarji se nahajajo tudi po naravoslovnih muzejih. Pač pa je bitje Zlatoroga slovenskega pravljicnega izvora. V kamniških planinah se je obdržala n. pr. pravljica o kozi z zlatimi parklji, med tem ko je imel Zlatorog zlate rožičke. Kakor imajo pravljice sploh, ima torej tudi Aškerčev „Zlatorog“ pristno lokalne, slovenske, in pa mednarodne motive. Torišče pravljice je seveda postavljeno v najkrasnejši, najromantičnejši kot naše alpske domovine — v Trento, v Jezersko dolino in na skalovito Komno. Baumbach in Aškerc sta imela torej tu priliko, pokazati moč in krasoto svojih verzov pri opisu slovenskega alpskega raja. In Aškerc se je pokazal tudi mojstra! — Pridržujé si kritiko Aškerčevega najnovejšega dela za prihodnjo številko „Slovana“, priporočamo „Zlatoroga“ danes najtop-lejše vsakomur!

Inženar Ferdo Lupša: „Die Nordpolsphinx oder Frage der modernen Nordpolarforschung“, knjiga, ki je pravkar izšla v tiskarni in založni knjigarni Dragotin Hribarja v Ljubljani. Cena K 3.— Naš dopisnik, gosp. inženar Ferd. Lupša v Ormožu je v tej knjigi zbral plod svojih temeljitih preiskavanj nam še skoraj popolnoma tuje arktike. Za vsakega zgodovinarja, geografa in za vsakega prijatelja naravoslovne vede je ta knjiga že zaradi tega zelo važna, ker ima v prav preglednem redu zbrano tvarino, ki jo obde-

luje že cela obširna in raztresena literatura nekaterih narodov. V vvodu popisuje avtor najprej nakratko, toda prav razumno delokroge nekaterih zaslužnih zasledovalcev bodi si v Aziji, Afriki, Ameriki, Avstraliji ali na šestem kontinentu, to je v pokrajinah antarktike ter prehaja nato z lepimi in živahnimi besedami v kraje severnega velikana. Potem sledi vzorno in zistematično razdeljena arktična zgodovina od svoje prvotne dobe do današnjega dne. Zasledovanja v 19. stoletju je razdelil pisatelj v štiri dobe. V prvi omenja podjetja do odkritja magnetičnega tečaja; v drugo spadajo ekspedicije, ki jih je povzročil tragični konec Franklina in njegovih 129 mož; tretja doba nam predočuje zasledovanja dr. Hayesa, kapitana C. F. Halla, Neresa in Stephensona, Nordenskjölda, Nansena (prekoračenje Grönlandije, dežele, ki je pokrita le z neizmernimi ledeniki), nadalje piše o nemških podjetjih, avstrijsko-ogrskih potovanjih, severno-vzhodnem prevozu, o podjetjih v sibirsko ledenem morju, o cirkumpolarnih opazovalnih postajah i. t. d. V zadnjo, to je v četrto dobo, spada Nansenova drzna ekspedicija v ladji skozi cirkumpolarni led, Andréejevo podjetje v zrakoplovu, kakor tudi potovanje princa Savojskega, vojvode Abruzzov, ki mu sledita zaslužna moža Sverdrup in Peary, ki sta šele lani dospela zopet v domovino, i. t. d. V drugem delu knjige se bavi pisatelj obširno in podrobno z raznovrstnimi vprašanji arktike, ki stoje pravkar na dnevnem redu ter presoja nevarnosti, ki preté zasledovalcem teh krajev, omenja nekatere noveše načrte, kakor zasledovanja v podmorskem čolnu, v zrakoplovu in celó o brezžični telegrafiji v službi arktičnih ekspedicijskih poveljnikov pisatelj precej natančno. Obenem obsoja nepristransko in stvarno glavne napake dosedanjih podjetij ki so bila vzrok mnogim negativnim rezultatom. Nadalje omenja na podlagi podrobno opisanih razgovorov polarni tok, ki drvi od vzhodne strani preko severnega tečaja na zahod arktične pole, kot najpripravnejšo pot v nepoznane pokrajine ter predlaga končno lastni projekt take ekspedicije, ki jo hoče izpeljati. To je približno vodilna misel, ki jo posnemamo iz omenjene, z raznimi zemljevidnimi in drugimi skicami izpolnjene knjige. Želeti bi bilo, da bi našel pisatelj tudi v merodajnih krogih obilo priznanja ter da bi se mu posrečila nameravana ekspedicija. To bi bil zopet v dokaz, da našemu narodu ne manjka mož, ki bi bili zmožni tekmovali tudi za čast domovine! Knjiga je pisana velezanimivo, spretno in pregledno ter je tudi zunanja oprema knjige prav lična!

G.

Oton Zupančič: Čez plan. V Ljubljani 1904. Založil L. Schwentner. Cena 3 K. V izredno elegantni opremi je na 114 straneh izdal naš sotrudnik svojo drugo zbirko poezij. „Čaša opojnosti“, prva Zupančičeva zbirka, je imela uprav senzacionalen uspeh ter je z njo avtor mahoma zaslovel kot prvi, najodličnejši zastopnik moderne lirike. Zbirka „Čez plan“ pa dokazuje, da se je čustvovanje Zupančiča še poglobilo, njegova življenska filozofija je pridobila na obzorju, v tehniki pa je ostal Zupančič doslej še nedosežen mojster modernega stiha in verza. Zupančič je modernist, ki črpa moč in krasoto svojih granesov iz naroda, iz njega zemlje in njega narave. „Čez plan“ je umetniški plod duhovitega modernista, ki je hkratu nežen sin slovenski!

Ksaver Meško: Ob tihih večerih. Ljubljana 1904. Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. Cena K 3.50. Fr. Meško je zbral 11 novih črtic, ki tvorijo obsežno knjigo 291 str. Velike pisateljske vrline poeta Meškota, poleg Cankarja naj-

plodovitejšega beletrista slovenskega, delajo vsako njegovo knjigo velepriljubljeno zlasti v damskih krogih. Meškova Muza je pač lirskomehka, sanjava, sila nežna in graciozna! Tudi v tej knjigi je mnogo pristnih umetniških sadov Meškove bujne domišljivosti.

A. Aškerc: Dva izleta na Rusko. Črtice iz popotnega dnevnika. Ljubljana 1903. L. Schwentner. 71 str. Cena 1 K 10 h. Pretisk krasnih feljetonov iz „Lj. Zvona“, pisanih s kritičnim duhom, humorom in poetskim zanosom:

Dragotin Hribar: Ilustrovani narodni koledar. 1904. Tiskarna Drag. Hribarja v Celju. Cena K 1-50. Okusno ilustrovani in elegantno opremljeni „Narodni koledar“ prinesel je tudi letos prav bogato vsebino: razne pesmi Vek. Spindlerja, životopisne črtice o $\dot{\zeta}$ S. Rutarju, $\dot{\zeta}$ dr. H. Šukljeju, $\dot{\zeta}$ Iv. Verhovcu in V. Parmi, dalje povestice „Višji vzori“ (Rinaldo) in „Našla sta se“ (Radovan) ter članek „Črtica o severnem tečaju“ (inžener F. Lupša). Končno sledi „razgled po svetu“. Spredaj je obširna koledarska običajna vsebina z raznimi zanimivimi dodatki. Priročni in lepi koledar priporočamo!

F. S. Šušteršič: Poduk rojakom Slovincem, ki se hočejo naseliti v Ameriki. Založila zveza slovenskih duhovnikov v Ameriki. 1903. Tiskal „Amerikanski Slovenec“. 128 str. s kolorir. karto Združenih držav. — Ta knjižica nima namena, vabiti Slovence iz domovine v Ameriko, nego podučiti jih o vsem, kar je treba vedeti izseljencu o deželi, v katero se hoče naseliti. Vvod tvori popis združenih držav gledé velikosti, površine, rek, podnebja, prebivalstva, poljedelstva, živinoreje, obrti, trgovine in uprave. Dalje sledi „Nekaj nasvetov naseljencem“. Pisatelj naglašá opetovano: „Naselite se tu s svojimi družinami in pridite sem le z namenom, da vam bodo „Združene države trajno nova domovina!“ V Južno Ameriko, Brazilijo, Argentino, v Britansko Ameriko Slovincem nikakor ne kaže seliti se, ker le v Združenih državah morejo najti dela, kruha in prijazne domače družbe! Vsak izseljenec naj pristopi k uniji, da bo deležen organizacije. Sedaj potrebujejo američanski Slovenci le še duhovnikov in zdravnikov; vsi drugi stanovi inteligence so zasedeni. Nato sledi „Naselniški zakon“. Iz Avstro-Ogrske se je l. 1892 priselilo 171.988 oseb; med temi je bilo največ (36.934) Slovakov, Poljakov (35.439), Slovencev in Hrvatov (30.233). Slovencev je prišlo lani v Združ. države okoli 10.000, največ z Dolenjskega. Letos se to število bajé še poveča! Nadaljnje poglavje govori o katoliškem življenju v Ameriki. Katoličani si morajo cerkve zidati sami in tudi sami plačevati svoje duhovnike. Tudi šole si morajo sami vzdržavati, ako hočejo imeti verouk. Vladnih šol je seveda povsod dovolj; pouk je tu brezplačen in ponekod dobivajo šolarji tudi učila brezplačno. Prva slovenska šola v Ameriki je bila ustanovljena l. 1865 v Jolietu; sedaj pa jih imajo tudi že v Pueblu, Clevelandu, v La Sallu, Steeltonu in Camuletu. Društva delavcev so organizirana ter imajo od l. 1894 v Jolietu „Jednoto“, ki spada k njej 53 slovenskih delavskih podpornih društev s 6223 člani. „Jednota“ izplačuje podporo ponesrečencem in njih vdovam in sirotam. Tekom 9 let je izplačala 150.800 dolarjev. V Elyju imajo „Jugoslovensko jednoto“ v Calumetu pa „Slovensko-hrvatsko zvezo“. Političnih časopisov imajo američanski Slovenci troje: tednika „Amerikanski Slovenec“ (v Jolietu) in „Mir“ (v Pueblu) ter „Novo Domovino“ (dvakrat na teden (v Clevelandu). Nadalje sledi odstavek o denarju, meri in vagi, kakoršna se rabi v Združenih državah; končno poglavje govori o slovenskih naselbinah v državah Minnesoti, Michiganu, Illinoisu, Pennsylvaniji, Ohiju, New-Yorku, Coloradu, Montani, Oregonu, Washingtonu, Californiji, Idahu, Utahu, Wyomingu,

Nebraski, Kansasu, Jowi, South Dakoti, Wiskousinu, Indiani, Missouriju, Alabami, Arkansasu in v državi New Mexico. Pa tudi v državah Virginiji, Texasu, Arizoni in Canadi živi več sto Slovencev. — Šušteršičeva knjižica je prav temeljita in velezanimiva. Velik del Slovencev živi v Ameriki, kjer so ohranili svojo narodnost in svoje običaje ter so že danes deležni visoke kulture ter socialnih modernih naprav američanskih.

Mommsen Th. 86 let star je umrl spočetka novembra Th. Mommsen, jeden največjih zgodovinarjev XIX. veka. Rojen je bil v Schleswig-Holsteinskem, bil nekaj let urednik in profesor na Lipskem, od leta 1852. profesor zgodovine v Curihu, Vratislavi in Berlinu, kjer je preživel skoraj 50 let. V mladih letih je tudi pesnil, se bavil temeljito s pravo- in jezikoslovjem ter z narodno ekonomijo. Njegovo glavno torišče pa je bila zgodovina. Rimsko zgodovino je poznal do pičice ter se pečal tudi z dialektiko, numismatiko in kronologijo. O Rimljanih je izdal celo vrsto učenjaskih, kritično-historijskih študij. Spisal je rimsko kazensko in državno pravo, bil glavni sodelavec in urednik dela „Corpus Inscriptionum Latinarum“, dopisnik literarnega podjetja „Monumenta Germaniae“, večletni vodja berlinske akademije znanosti ter pravi glavar mednarodne republike učenjakov vsega sveta. Mommsen je bil mož neumornega dela, hkratu učenjak, umetnik in politik. Ljubil je boj in polemiko. Kot strasten realist narodno-liberalne politične smeri, je sovražil junkerje in reakcionarce ter je več let ostro pobijal Bismarckovo politiko. Bil je duhovit, živahen, ostrogled učenjak najbistrejše glave, jeklene volje in ponosne samozavesti. Historična veda je izgubila prvaka. Žal, da je bil tudi zagrizen sovražnik Slovanov, katerih se je instinktivno bal, ker napredujejo in se dvigajo vzlic vsenemštvu in mednarodnem nasprotovanju.

Jonas Lie. 7. novembra t. l. je praznoval slavni norški romanopisac Jonas Lie svojo 70 letnico. Rojen je bil v Eckerju pri Drammenu, bil je jurist in nekaj let višji sodni odvetnik. Potem pa se je posvetil popolnoma literaturi. Živel je nekaj časa na Nemškem, sedaj pa prebiva v Parizu. Norverški storthing mu je podelil stalno pesniško plačo. Ibsen, Björnson in Lie so najslavnejši živeči škandinavski literati. Izmed Liejevih romanov so najznamenitejši „Maisa Jons“, „Niobe“, „Povest matere“, „Ded“, „Dvor na Gilju“ in „Poti zmot“. Lie je romancier škandinavske družine ter podaja v njenem milieu idilske in tragične slike velike umetniške vrednosti. Moderni literarni krogi ga visoko cenijo kot svojega prvaka in pri mladini je priljubljen prav posebno. Arne Garborg je izdal obširen životopis Lieja in dodal temeljito študijo o njegovih mojstrskih delih. Med Slovenci je Lie neznan, kar je le obžalovati.

GLEDALIŠČE IN GLAZBA.

„Kralj Harlekin“, komedija (prav „maskovna igra“) dr. Rud. Lotharja je poleg Kisielewskega „Karikatur“ najlepša točka letošnjega dramskega repertoarja ter se je vobče predstavljala prav točno. Ljubljansko občinstvo, ki goutira le bedaste burke, burleske in pikanterije, kvečjemu še kako narodno igro s petjem, je seveda izostalo tako pri premijeri kakor pri reprizi. Ono inteligentno številce zvestih posetnikov naših dramskih predstav, ki je videlo „Harlekina“, pa je odšlo iz gledališča z zavestjo, da je uživalo umotvor, o katerem se da sicer debatirati in polemizirati, ki pa sili misliti. Slovenska — kakor vsaka! — masa seveda noče misliti, nego išče le zabave in smeha; zato pa se prav nič ne čudimo, ako izbira odbor dramat. društva iz letošnjega kras-

nega repertoirja le ono, o čemer slutiti, da napolni gledališče in — blagajnico. — Naše gledališče je pač, žal, navezano na dnevne dohodke, ako naj ne bankerotira. Zategadelj pa je resna, literarna drama v Talijinem hramu bedna *Pepelka*, poleg katere se šopirita francoskofrivolna *Serafine* in dunajskopredmestna *Kunigunda*. Dokler se ljubljanska inteligenca vsaj ne podvoji, bo vladala v našem gledališču gluma ali spevoigra.

„Kralj *Harlekin*“ je dokazal, da je naš dramski ensemble sposoben tudi težkih nalog. Predvsem nas je utrdil v veri, da imamo v g. g. *Lieru*, *Boleški* in *Dragutinoviču* prav vrle moči, ki delajo naši drami čast pred vsemi drugimi. G. *Lier* je igral kralja-harlekina minuciozno premišljeno in z vsemi rafiniranimi sredstvi rutiniranega umetnika. Ako bi se mu bili posrečili tudi srčni toni, rekli bi, da ga je igral dovršeno. *Lierov* vsestranski talent je premagal ogromne težkoče velikanske vloge brez komediantstva, z naravno silo izredno inteligentnega modernega igralca. *Gosp. Nučič* je mlad, nadarjen in marljiv igralec, ki v naše osobito veselje napreduje z vsako večjo ulogo. Zlasti ga odlikuje jasno govorjenje.

„*Potovanje okoli zemlje v 80 dneh*“, dramatisacija romana *Jules Verna*, je krma za maso, ki uživa ob gledanju velikanskega slona, velikanskih kač, ob pobijanju *Indijancev* in *Brahminov*, eksploziji parnika, i. t. d. Od umetnosti pa je to delo še oddaljenejše kakor n. pr. „*Novi klovn*“ ali „*Njen korporal*“. Za blagajnico seveda so zlasti v naših razmerah take igre — žal, potrebne, in končno se je za to igro nabavilo toliko novih kostumov in dekoracij, kakor še nikdar za nobeno klasično ali — bog nas varuj! — celo za izvorno dramo.

Te nove pridobitve gledališkega fundusa pa bodo na korist še tej ali oni drami ali operi, tako da je dobiček tudi za bodočnost.

„*Dom*“ *H. Sudermanna* in „*Madame sans gêne*“ *V. Sardoua*, igri dveh modernih gledaliških pisateljev, sta nas seznanili z umetnostjo heroine kr. beligradskega pozorišča, z *gdč. Velo Nigrinovo*. Njena umetniška višina ni nebotična in priznanje, ki gre njeni igri, ne sme rabiti pretiranih superlativov. Resnica pa ostane, da je naša rojakinja velik naraven gledališki talent, ki bi se bil dal o pravem času in pod vodstvom modernega režiserja-pedagoga razviti do stopinje jedne prvih slovanskih umetnic. Njen temperament, njena izredna nadarjenost in nemirna inteligenca v prvi, njena modulacije velesposobna govornica ter končno njena simpatična zunanost v drugi vrsti jo po naravi usposablja za veliko umetnico. Preostro izražanje efektov, drastika v kretanjah in neumerjena mimika pa so nedostatki tradicij, ki se drže gledališč, ležečih izven toka moderne struje svetovne dramske umetnosti. *Gospodična Nigrinova* je zlasti v *Magdi* („*Dom*“) dosegla velik umetniški uspeh ter je žela priznanje, kakor še nikdar nobena umetnica na slovenskem odru. V prizorih s *Schwartzjem* in *Kellerjem* v II. in III. dejanju je delovala nepremagljivo umetniško, z glasovi najpristnejšega čustva. V veseloigri „*Madame sans gêne*“ pa je izražala bolj komično stran svoje vloge, kakor pristrčno naivnost in blagodušno naravnost *Katarine*, ki ostane vzlic vsemu — *Parižanka*. Po našem mnenju je pravo torišče heroine *Nigrinove* nove tragedija. — Izmed domačih igralcev je najpohvalnejše omenjati *g. Liera* (*Schwartz*), *g. Dragutinoviča* (*Keller*) in *g. Boleško* (profesor) v drami „*Dom*“ ter *zopet g. g. Liera* in *Boleško* (plesni učitelj in dvorni lakaj) in *g. Čonskega* (*Napoleon*) v *Sardouovi* veseloigri. Kakor v vseh dramah z velikim ensemblom pa se je tudi tukaj pokazala rak-rana našega gledališča: nedostatek izvežbane kom-

parzerije. Brez stalnih, rutiniranih komparzov se mora poneprečiti vsaka ljudska, vojna ali plesna, salonska scena bodisi v drami bodisi v operi!

Dr. P.

Slovanska glediška agentura. Idejo te agenture je sprožil dramaturg „*Narodnega gledišča*“ v Pragi, *Jar. Kva-pil* in stopil v ta namen v zvezo najprej s poljskimi gledišči, ki so pozdravili idejo z radostjo. Ko se dovrše dogovori z ruskimi in jugoslovanskimi gledišči, jo bo mogoče uresničiti, ako pristopi vsaj 10—15 gledišč tej zvezi. Taka slovanska gled. agentura bi bila za razvoj slovanskih gledišč in slovan. dramatike neprecenljivega pomena: izdajala bi informacije, bulletine o repertoirjih najboljših slovanskih gledišč, pošiljala nova, z uspehom igrana dramska dela glediščem te zveze i. t. d. Na ta način bi prišla na slovanskih odrih slovanska dela do večje veljave, hkratu pa bi se omejila velika moč nemških in francoskih agentur, ki prevladujejo sedaj tudi pri slovanskih odrih.

„*Onjegin*“, uglasbil *Peter J. Čajkovskij* (1840 do 1893). Literarno izobraženemu občinstvu znani *Puškinov* roman v verzih istega naslova je dal besedilo operi, katero je prinesla naša opera meseca decembra m. l., v nekak tihi spomin glasbeniku, kojemu je pred ravnokar 10 leti prerano iztrgala smrt iz rok umetniško pero. Operno besedilo je, slično onemu romanu, razvrščeno v sedem slik lirskega značaja. Le jedna se vzpne do dramatiškega vrhunca, v kojoj uniči kroglja mlado srce poetiškega čustvovanja. Ta tragični pojav se pa izvrši toli hitro in se nekako zaduši in s tem oblaži po dveh slikah zadnjega dejanja, da se v celoti liričnost cele opere, kar se tiče dejanja, ne izgubi. In taka je tudi glasba te opere. Lirska je vseskozi, od začetka do zadnjega takta. Čajkovskega glasba se splošno odlikuje po svoji milobi, ublaženosti in sanjivosti, sliši se, kakor nam pesnik govori o svojem srčnem veselju, hrepenjenju in bol. Mehka dobra slovanska duša nam veje iz vsakega takta in najde pač odmev v vsakem človeškem srcu, saj je prišla od srca! Kokečnih zunanosti in neresničnosti ne najdeš v tej glasbi, pač pa polno muzikaličnih biserov prave jakosti. Čajkovskij zna znamenito slikati s svojim orkestrom in mu daje vseskozi topel kolorit. Pevec najde hvaležno ulogo, pisano glasu primerno in se more z lahkoto prikupiti poslušalcu po izvornih melodijah. Faktura zborov je kaj zanimiva in te zlasti v selskih prizorih preseneča njih idealizirani ruski značaj. — Od proizvajajočih sta se zlasti odlikovala *gospa Skálova* (*Tatjana*) in *gospod Orželski* (*Lenski*). Oba sta bila v svojem elementu. Veliko svojo glasbeno nadarjenost je izkazala *gospa Skálova* v drugi sliki prvega dejanja, v katerem se je pokorila povsem intencijam komponista in mu verno sledila na potu njega genija. *Gospod Orželski* je dosegel v prizoru pred dvobojem svojo točko sijajnosti in je v tej ariji občinstvu podaril vso milobo svojega glasu in srčnost svojega čustva. *Gospod Angeli*, ki je pel naslovno ulogo, po našem mnenju vsled svojega živega temperamenta v igri ni povsem pogodil v prvih dveh dejanjih blaziranega, spleenastega bogataša. Tembolje sta se mu posrečile sliki zadnjega akta, ker je mogel tu nebrzdano dati duška svoji živi naravi. Zbor bi zadoščal, ako bi se ne pojavljala tupa-tam stara napaka neokusnega kričanja ženskih glasov in pa če bi se znal vsaj primerno vesti v salonu. Ker smo že pri nedostatkih, naj nam je dovoljeno izreči še željo, da b se gledé opreme take opere storilo vsaj najpotrebnejše. Kostumi in toaile moškega in ženskega zboru so namreč pod vsako kritiko! Dalje želimo, da bi se pri insceniranju izogibalo anahronizmu in da bi se gledišče zatemnilo vedno prej, nego dvigne kapelnik svojo taktirko, ter da bi se šele po tem razsvetlilo, ko razdoni zadnji zvok dotičnega

akta v orkestru. Sploh bi trebalo pri vsi manipulaciji s svetlobo (tudi na sceni) v našem gledališču nekoliko več — intelligence in pri opremljanju oper vsaj malo — okusa! — Stedenje vtisku takega umotvora sila škoduje in njegovo privlačnost zmanjšuje. Saj ne velja nikjer bolj kakor v gledališču: Od vzvišenega do smešnega je le — korak! v. r.

Novi akordi, št. 3. Zbornik za vokalno in instrumentalno glasbo, urejuje dr. G. Krek, izdaja L. Schwentner v Ljubljani. „Arlekina de“ 2. Rendez-vous, ugl. S. Albini, je simpatična lahka klavirska točka. Drugi odstavek v A-mol, kakor tudi naslednji v A-dur sta melodično zanimiva. Takih lahkih in prijetnih klavirskih točk nam prav primanjkuje, in je s temi gotovo mnogim ustrezno. (V levi roki 6. takt pred koncem mora biti predpisan vijolinski ključ, mesto basovskega). „Spomen-pjesma“ (L. Varjačič), ugl. A. Förster, je prav lep in efekten moški zbor, kakoršnih imamo prav malo, posebno ne novejših. V prvem delu, ki se tudi ponavlja, je kot posebnost omeniti ono značilno četrtinsko pavzo pred besedo „znaj!“ Naslednji „piu animato“ je harmonično zanimiv; glej nastopanje tenorja, 2. basa in 1. basa. Tudi sinkope proti koncu tega dela so prav krepke in uspešno vvedene. Posebno miloglasen je naslednji Allegretto za soli, ki učinkuje melodično in harmonično kakor tudi vsled dinamičnega primerne stopnjevanja. Skladba napravlja po svoji polnozvočnosti orkestralni vtis. Posebno krepko in gibčno je postopanje basa, in izborna glasovna lega za prvega tenorja. Tekst pesmi je za vsako priliko primeren. Naj bi pesem mnogokrat krasila monotonske vzporedne naših pevskih društev! „Nočna rosa“ (Avgust Šenoa), ugl. Franjo Dugan, za glas (visoki) in klavir. Melodija ni samo lepa, prav dobro deklamovana, ampak deloma tudi v duhu jugoslovanske glasbe dobro pogojena. Pestre harmonične barve in precej bujna modulacija se celi, tudi v klavirskem partu lepi in zanimivi skladbi prav lepo prilegajo in jej dajo neki glasbeni sijaj, ki melodijo prav značilno osvetljuje. Tudi „Spominski list“ istega skladatelja v tej številki je lepa kratka skladba, a brez posebne glasbene zanimivosti. G. skladatelj Dugan nam je v „Novih akordih“ nov, a je z „Nočno roso“ z uspehom nastopil, in se je nadejati še lepih cvetk na glasbenem polju od tega, gotovo vrlo glasbenonadarjenega skladatelja. „Ptička“ (Drag. Kette), ugl. J. Procházka za mešani zbor in klavir, je vseskozi odlična, glasbeno velezanimiva učinkopolna skladba. Lepa, ljubezniva cvetka novošegne glasbe, dasi ne pretirana. Polna je pristnih izvornih svežih motivov, ki najdejo v blagodnečih, bujno menjajočih se akordih solidno podlago, ki jo klavir še posebej prav spretno in pomenljivo krasí in pojasnjuje. Kako ljubko se sliši ono posnemanje ptičjega žgolenja začetkom 3. takta, ki se pozneje ponavlja in najde tudi v melodiji v sopranu izraza! Značilen je srednji del „mecco mosso“ ne samo v pevskem oziru, ampak tudi v spremljanju; oni menjajoči unisoni v ženskih in moških glasovih so dobro uvedeni. Vsa skladba ima pa sploh znak izredne glasbene elegance. Pesem — skladba naj bi našla prostora na vzporednih naših najboljših pevskih društev — bode gotovo ena najodličnejših točk, kar jih moremo izbrati iz naše zadavne glasb. literature. „Da sem jaz ptičica“ (O. Zupančič), za mešani zbor ugl. E. Adamič, je priprosta, jako kratka skladba, ki bi dosegla kak uspeh, da se sama večkrat ponavlja, ali poje v zvezi z drugimi narodnimi pesmimi. L. Pahor.

Naša „Glasbena Matica“ in statistika. — Ponosni smo na ta naš glasbeni zavod; da pa smemo tudi biti po pravici ponosni nanj, kaže jasno statistika. Po statistiki učnih zavodov v Cislitvaniji za šolsko leto 1899—1900, ki jo je izdala centralna statistična komisija na Dunaju, bilo je tega

leta v Cislitvaniji vsega skup 1.291 pevskih in glasbenih šol z 21.853 učenci. Po številu učencev je bila naša „Glasbena Matica“ med vsemi na tretjem ali pravzaprav na drugem mestu, ker so izkazane štiri Horakove šole na Dunaju kot ena sama šola. Izkazujejo jih namreč: Glasbeni konservatorij na Dunaju 946, štiri Horakove šole v I., II., IV. in VI. dunajskem okraju 699, naša „Glasbena Matica“ 500, glasbena šola glasbenega društva v Lincu 409, glasbeni konservatorij v Pragi 382, v Lvovu 372, glasbena šola glasbenega društva v Innsbrucku (Inomostu) 358, glasbena šola „Kaiser Rudolf“-a na Dunaju 350, glasbena šola nemškega društva v Brnu 316, Mozarteum v Salzburgu 306, glasbena šola glasbenega društva v Gradcu pa 312. Vse druge glasbene šole (1.280) so izkazale manj kakor tristo učencev, med njimi glasbena šola ljubljanskega filharmoničnega društva 145. To kaže da smemo in moramo biti ponosni Slovenci na ta svoj zavod. Kako naporno pa je delo na našem zavodu za učitelje, kaže statistika učiteljev na drugih glasbenih šolah. Po številu učnih moči je namreč „Glasbena Matica“ med sestrami na trinajstem mestu, da glasbena šola nemškega glasbenega društva v Olomucu izkazuje za 251 učencev, to je: za polovico manj učencev ravno toliko učiteljev kakor naša „Glasbena Matica“, namreč 13. —d.

P. J. Čajkovskij. Pretekli mesec je minilo 10 let, odkar je umrl povsem nepričakovano, jedva v starosti 53 let, najznamenitejši ruski glasbenik, Peter Ilič Čajkovskij, ki je znan danes po vsem kulturnem svetu; v Rusiji pa, kjer ga nazivljajo drugoga Glinko, so njegova dela tako popularna, tako razširjena, da si je težko predstavljati muzikalni repertoar brez njegovih kompozicij. Najbolj znani sta Čajkovskega operi „Onjegin“ in „Pikova dama“; divna in graciozna sta njegova baleta „Speča krasotica“ in „Labodje jezero“, prekrasna je njegova glasba k „Snežulčici“ in „Hamletu“, visokoumetniške njegove simfonije „Romeo in Julija“, „Francesca da Rimini“ i dr. Poet zvokov, Čajkovskij je bil v prvi vrsti lirik. Vsa njegova dela so razkošna, melodiozna ter se odlikujejo z elegantno invencijo ter z mojstrsko harmonizacijo in instrumentacijo. Pri vsem tem pa je Čajkovskij naroden komponist, tako v svojem glasbenem izvajanju, kakor tudi v izbiranju besedila, ki ga je jemal skoraj vedno iz ruske zgodovine ali iz del najpopularnejših ruskih pisateljev, zlasti Puškina („Onjegin“, „Pikova dama“, „Mazepa“, i dr.). — Čajkovskij se je rodil 1. 1840. Študiral je v Peterburgu in bi naj bil postal po želji svojega očeta uradnik-jurist. Vstopil je že v justično ministrstvo, toda glasba, s katero se je bavil že v mladosti, ga je bolj mikala, in tako je posvetil od 1. 1862. ves svoj čas in vse študije muziki. Čajkovskij je deloval na glasbenem polju 28 let; v tem času je dovršil 76 del, med katerimi je 10 oper, trije baleti in veliko število proizvodov za orkester, klavir itd. Danes sta njegovi operi „Pikova dama“ in „Onjegin“ na repertoarju prvih opernih gledališč Evrope. M.

P. A. Strepetova. Ruska dramatska umetnost je izgubila veliko umetnico, Pelagejo Antipovno Strepetovo. „Niva“ piše povodom njene smrti med drugim tudi sledeče: „Za ves sedanji rod inteligentnih ljudi je zvezano to ime z množico mogočnih spominov in vtiskov. Bila je to globokočuteča umetnica, polna nervne moči in pristrčnosti, ki je umela vzbujati tudi v drugih silno ter globoko čustvovanje. Bil je to resničen, nenavaden talent rahločuteče duše, talent srca“... Strepetova je nastopala skoraj izključno le v ruskih igrah, njen repertoar so sestavljale v prvi vrsti drame Ostrovskega, Pisemskega in Potjehina. Ta velika umetnica se je rodila 1. 1850. in je nastopala že kot štirinajstletna deklica na novgorodskem gledališču. Pozneje je bila članica gledališč v

Ribinsku, Jaroslavu, Simbirsku, v Moskvi in naposled v Peterburgu. Poročila se je z igralcem, tudi velikim umetnikom, Pisarevim, in se je poslovlila l. 1890. od peterburške državne dramske družbe v drami Ostrovskega „Po krivici obsojeni“. Ruski listi menijo, da tako nenavadnih ovacij ni doživel od tedaj še noben umetnik v Aleksandskem gledališču. Ta slavljena žena je umrla koncem oktobra po dolgi bolezni v Aleksandrovski bolnišnici sama, zapuščena, skoraj pozabljena.

M. V.

H. Vogrič: „Secession (!) album“ slovenskih in hrvatskih pesmi za mešan in moški zbor, opus 3, I. knjiga, lastna založba. Umjetnički zavod A. Benda i. dr. Sarajevo 1903. Album je poklonjen „Velikemu Slovanu prevz. milostljivemu g. g. biskupu Jos. Jur. Strossmayerju“. (Cena 3 krone pri skladatelju v Sarajevu). — Album ima dva naslovna lista, katera je baje g. skladatelj sam narisal, ker je pod slikami vsaj videti podpis H. V. — Notranji naslovni list ima tudi sliko skladateljevo! Naslovu posamezne pesmi je dodana mala slika. Ali je tudi te g. skladatelj sam naslikal, mi ni znano. V kolikor pojasnjujejo dejanje ali pomen pesmi, so dobre. Sekirice, teksti in vsi okraski so seveda „secesijoniški“. Sekirice so vse trivoglate! Sviranje po teh sekiricah se dozdeva na prvi pogled nekoliko težavno, sicer se pa temu oko kmalu privadi, a vobče je partitura preobložena z nepotrebnimi, prostor izpolnjujočimi okraski, kar igralca kolikor toliko moti v pregledu. Tudi dinamičnih znamenj je nekoliko odveč; istotako je pri takih kratkih pesmih menda dovolj označen tempo s splošnimi izrazi „allegro“, „moderato“ i. t. d. in je postavljenje M. metronoma odveč. Pač pa naj bi bil skladatelj rajši rabil slovenske izraze mesto italijanskih, ker bi moral bit cel Italijan, kdor hoče vse te predavalne izraze razumeti kakor n. pr.: *innocente con dolore* (nedolžno — bolešno), *delicatamente* (menda je pa „delicatamente prav), *tumultuoso* i. t. d. Tudi drugi naroči se več ne poslužujejo izključno laških izrazov, izimši obče znanih, in tudi teh ne vsi.

Album prinaša tele pesmi: Slovenska zgodovina (S. Jenko). Večerni zvon (Vlasta). Vienac (G. Arnold). Sječanje (H. Badalič). Ljubavi (A. Niemčič). U spomen mrtvih (M. N. Lackovič). Izgubljeni cvet (S. Gregorčič). Ljubici pod oknom (dr. J. Vošnjak). Lahko noč (J. Zupan). Brambovska (V. Vodnik).

Prve tri pesmi so za mešan zbor, ostale za moški zbor, „Ljubavi“ za moški četverospjev.

Pesmi so vobče še dosti prijetne in za vzporedne pevske večerov (Liedertafel) večini naših pevskih društev pripravne. Današnjim glasbeno višjim zahtevam zadoščajo pa le deloma. Pesmi te glasbene vrednosti imamo tudi drugih še precej. Vogričeve skladbe malo opravičujejo naslov „Secession Album“, kajti novošegne glasbe je prav malo.

Deloma so pesmi melodično in ritmično zanimive, a posebnega umetniškega vzleta nimajo. Tako je melodično zanimiv začetek „Slovenska zgodovina“, moderato v „Večerni zvon“ besede „Tam v linah — — —“, prvi del pesmi „Vienac“ in „Sječanje“.

Ritmično je zanimiv koral v „Slov. zgodovina“, moderato v „Večerni zvon“ in posamezni odstavki v „Viencu“; deklamatorično dobro in lepo so rabljene v „Ljubici pod oknom“ besede „Svetlo zvezdice migljajo — — —“. Dasi so pesmi vobče harmonično in modulatorično premalo bujne, so tudi v tem oziru zanimiva mesta n. pr. v „Ljubici pod oknom“ besede „Vsa narava i. t. d.“.

Solospevi mi v obče ne ugajajo, mrmrajoči zbor je zastarel. V praktičnem pevskem obziru so nekatera mesta, ki se ne dajo tako lepo izvajati — kakor je napisano n. pr.

v „Slov. zgod.“ okončavanje v soprano na samoglasnik „I“ skoz štiri takte, in koncem te pesmi na „i“ skoz šest taktov.

Melodija ali spremljanje kakor v „Slov. zgod.“ (tenor pri besedah „Kakor rod za rodom gine — — —“ ali bas v „Večerni zvon“ besede „tam v linah zadoni — — —“) je nekoliko trivijalno, to zvonjenje predolgo. Nehote je gosp. skladatelj tudi zašel v znane pesmi n. pr. v „Ljubici pod oknom“ 8. in 7., 4. in 3. takt pred koncem spominja na Vilharjevo „Moja ladja“.

Najbolj bodo ugajale pesmi „Sječanje“, „Večerni zvon“, in „Ljubici pod oknom“, ki so glasbeno najzanimivejše. Korračnica „Brambovska“ je pa menda za nameček.

Želimo gosp. skladatelju, da bi ne inel gmotne škode pri samozaložbi tega „albuma“ in se nadejamo, da v prihodnjem zvezku nudi tudi glasbeno bolj razvajenim poznavateljem nekaj res duhovite novošegne glasbe.

L. Pahor.

Hrvatski kraljevi (924—1102). Prvi dio: Tomislav. Historija u 5 čina. Napisao Stjepan Miletić. — „Hrvatska Matica“. — Znamenit, plemenit in ne le literarno važen, nego tudi narodno velezaslužen je ta najnoviji sad uglednega hrvatskega pisatelja Štef. pl. Miletića, odličnega bivšega intendanta zagrebškega gledališča, pesnika „Grobnih pjesama“ in „Boleslava“. Dolgih osem let je snoval, kako bi v velikih dramskih slikah, v živi, poetski besedi podal svojemu narodu zgodovino hrvatskih kraljev. In šetajoč po solunskem polju, diveč se ob velebnih spominih na rimsko dobo, proučujoč izkopine cerkev in gradov, kjer so bili kronani kralji narodne krvi ter listajoč po starih hrvatskih kronikah in listinah je sklenil Miletić, da oživi in vtelesi slavne in slovite hrvatske može in žene davne prošlosti ter da hkratu prebudi iz grobov one velike ideje, ki so jih vodile v delovanje in trpljenje, slavi in žalostni sramoti za hrvatsko kraljevino. „Hrvatska Matica“ je izdala za minolo leto prvi del velikega cikla Miletićevih kraljevskih dram: Tomislava. V „Tomislavu“ so zbrani vsi oni glavni motivi, ki so devalovali za razvoj hrvatske države do tragičnega padca junaškega zadnjega vladarja Petra Svačića. Junak sanjar Tomislav je plemenit junak, ki se vrača, osvobodivši se suženjstva, poln energije v rodno zemljo, da osnuje hrvatsko državo. Čaka ga borba, saj se mu protivijo Latini, Beneška, rimski papež, Srbi in Bolgari. In Tomislav hiti od mesta do mesta, širi in utrjuje zavest narodnega edinstva, odbije Bolgare ter uniči misel velike Bolgarije na Balkanu. Končno se da v mirni dobi kronati kraljem s svojo nedolžno rožico polno milobe in poezije, s krasno Smiljko. Izvrstni tipi so poleg naslovnega junaka Simeon, grbavi spletkar Giacomo, biskup Grgur in stari Kačić, prezaupni rodoljub, kakoršnih smo imeli Slovani, žal, vedno preveč.

Ostale mnogoštevilne moške osebe so večinoma epizodične, vendar markantno, ostro očrtane ter so vse v edinstvenem skladu z umetniško celoto. Ženski značaji so izdelani bolj silhuetsko ter nastopajo le v idilskih prizorih. O tehniki te drame je težko govoriti z modernega stališča. Pesnik se je oklepal kolikor možno tesno zgodovinske istine ter je moral večkrat brzdati svoj poetski polet, ki pa se mu je tem svobodnejše razvil v idilskih scenah. Vendar se čudimo pesniku, vseskozi moderni ličnosti, da ni napisal svoje drame po vzoru moderne drame. Neprestano menjanje pozorišča otežuje vprizoritev in učinkovanje te drame, poleg tega pa je avtor rabil še stih, ki dela dikcijo za moderno uho nenaravno. Pesnik Cyrana je upotrebil sicer tudi stih, a njegovi verzi se zlivajo drug v drugega, kakor glasba, ki je v hrvatskih stihih ni. Miletićeva tragedija ima pet dolgih dejanj s prologi in s 30 premenami! Ako bodo

pisani tudi ostali deli pentalogije v tej obliki, dvomimo, da najde Miletić vsaj dve gledališči, ki bosta imeli dovolj dekoracij in osebja, da vprizorita tako delo. Obžalovali bi torej, ako bi ostala Miletićeva epohalna pentalogija le v knjigi, saj bi se namen njegovega dela izvršil potem le deloma. „Knjižnih“ dram velike literarne in narodne vrednosti imajo Hrvati že dokajšnje število. Zato želimo, da poda Miletić, mož velike gledališke rutine in rafiniranega literarnega okusa, slovenskim odrom drame, ki jih bomo igrali z vžitkom in veseljem! Gotovo pa je, da je Miletićeva pentalogija po svojem sujetu eno izmed največjih del hrvatskega slovstva in da je stopil Miletić med prvake hrvatske dramske literature.

—i.

UMJETNOST.

Jan Nowopacky: Obrazi z Alp. V poslednjem času je zopet prodrlo v javnost ime zaslužnega, polpozabljenega slikarja Nowopackega. Ta simpatični umetnik, osemdesetletni starček, je obrnil lanskega leta z razstavo svojih zbranih del zopet pozornost javnosti na svoje bogato slikarsko življenje. V pravkar izdani publikaciji, podaja izbor krasnih naših alpskih pokrajin, polnih naravnega življenja in svežosti, v jako dobrih reprodukcijah.

TEHNIKA.

Železnica na Mont Blanc. Ni še dodelana genialno osnovana železnica na 4167 m visoko švicarsko goro Jungfrau v Bernskem pogorju in že je izdelan načrt za železnico, ki naj nas popelje na najvišjo točko vse Evrope — na Mont Blanc. Ko so leta 1889. hkratu kar trije inženirji nastopili z različnimi načrti za železnico na Jungfrau, je strmel ves svet nad tako drzno namero, in malokdo je verjel v izpeljivost vsega načrta. Pa le malo časa še, in vsakdo bo mogel udobno priti v to kraljestvo večnega snega, v katero je leta 1812. prvič stopila človeška noga. To je bilo delo Švicarjev. Sedaj pa nastopajo Francozi, ki hočejo z lahkoto dostopnega napraviti mogočni Mont Blanc, ki tvori v Savojskih Alpah mejno točko med Francijo in Italijo in dosega višino 4810 m, ki tedaj preseza Jungfrau še za 643 m. Načrt je napravil Saturnin Fabre in ga je že potrdilo francosko ministrstvo. Železnica-vzobnica se bo vzpenjala od savojske strani v dolžini 17,6 kilometrov, ker ima gora od te strani najbolj dostopno formacijo. Pogon bo elektriški in sicer se bo dobivala potrebna vodna moč za izvajanje elektrike iz reke Arve, ki pada na dotičnem mestu 45 m visoko in ki daje 10 kubičnih metrov vode v sekundi. Ta reka bo dala toliko elektriške moči, da se ne bo uporabljala le za pogon železničnih vozov, marveč tudi za razsvetljavo in kurjavo vseh železničnih objektov. Začetek železnice je nameravan v višini 900 m pri savojski vasi les Houches v dolini Chamonix, konec, kot peta postaja pa 250 m pod vrhom na Petits Rochers Rouges. Tu bo stal hôtél, v katerem naj bo od prvega do zadnjega vse elektriško, tedaj razsvetljava, kurjava, kuhinja, telefoni i. t. d. Ta hôtél naj bo po načrtu pravcati čudež v svoji moderni opravi. Od hôtela prideš do vrha peš ali pa po mali žični železnici. Na vrhu Mont Blanca se ne zgradi nobena stavba, da ostane ohranjena veličastna samota te višine. Vožnja bo trajala dve uri in bo stala 100 K za osebo; gotovo visoka svota, a vedno še majhna, če pomisliš, da prideš tekom dveh pičlih ur brez napora na najvišjo višino cele Evrope, na kateri ovlada tvoje oko ob ugodnem vremenu dvestotisoč štirijaških kilometrov sveta, na zapadu

do Lyona, na severu do nemškega Črnega lesa, tedaj del zemlje, ki je jednak dvema tretjinama Avstrije. Ko so leta 1786 prvi turisti prišli na Mont Blanc, si pač niso upali misliti, da doseže že četrta generacija za njimi v udobnem železniškem vozu isto višino, ki je njih stala toliko napora.

Ing. J. F.

RAZNOTEROSTI.

„Jež“. Polmesečnik za šalo in satiro. Leto I. — 1903. Lastnina in tisek Dragotina Hribarja v Ljubljani. — Cena na leto 6 K. — Najtežavnejše življenje imajo v slovenski žurnalistiki humoristični listi. Malo sodelavcev — nešteto kritikov, pičlo mero humora, malo satire in ironije — a velikansko zamere! V malih narodih je pač povsod preveč občutljivosti in premalo autokritike! „Ježovo“ uredništvo (Srečko Magolič) pa je znalo voziti svojo ladjico z izredno spretnostjo med Scyllo in Karibdo ter ostalo enako kritičnosatirično navzdol in navzgor, na desno in levo. List je vedno zanimiv, poln aktualnih „zafrkacij“ in dovtipov, bogat izvornih in raznih slovenskih socialnih in političnih humorističnih ilustracij ter je po obliki in tisku eleganten, okusen. To mu je pridobilo zadostno število naročnikov, tako da mu je obstanek zagotovljen. Želimo mu še več naročnikov, še več sodelavcev in — poguma! Sedanjega političnega vzduha je sito vse, in ježev nam je zato krvavo treba.

NAŠE SLIKE.

Janez Šubic: „Bolnica“. (Umet. priloga.) Zopet moremo razveseliti svoje naročnike s prvo reprodukcijo javnosti doslej še docela neznanega umotvora našega nepozabnega mojstra prof. Janeza Šubica, brata Jurja Šubica. Oba sta že umrla v prezgodnji mladosti, a domovina se zaveda vedno bolj, koliko sijajnih talentov je pokopanih s tema umetnikoma, ki nimata za seboj nikogar enakega! Naša „Bolnica“ je študija za večjo, žal, nedovršeno podobo! Tudi v I. števil. „Slovana“ prvič objavljena slika sv. Antona je delo Janeza (ne Jurja) Šubica, kar naj čitatelji popravijo! — Correggio: **Rojstvo Kristusovo.** — H. Böhlinger: **Spanje prirode.** Češki moderni umetnik je podal tu izredno fino, mojstersko nežno alegorično sliko spavajoče prirode pod snegom v megleni zimi, ko sije solnce skozi rezki mrz le motno preko otrple ravní. — Puvís de Chavannes: **Delo.** Slavno delo slavnega francoskega mojstra, pendant k njegovi sliki „Odmor“, ki smo jo prijaviли v št. 12. I. letnika „Slovana“. — Dunaj: **Goethejev spomenik.** Najnovejši spomenik na Dunaju so postavili klasiku Goetheju ob Ringu nasproti spomeniku tovariša Schillerja. Spomenik je izvršil kipar prof. Hellmer. — Šoštanj: rojstni kraj jubilarjev Vošnjakov. — Dunaj: **Karlova cerkev.** Že vse leto se razburjajo dunajski umetniški krogi z vprašanjem, kako naj bi se reguloval prostor pred krásno Karlovo cerkvijo, kamor postavijo nov muzej. Cerkev je bila sezidana v baroknem slogu s portikom, ki ga nosi šestorica korintskih stebrov, pod Karlom VI. v l. 1716—37 po načrtu slavnega Fischerja pl. Erlachs v zahvalo, da je ponehala kuga. Kolosalna, 33 m visoka in v prerezu 4 m široka stebra sta pokrita z reliefi iz življenja Karla Boromeja. V stebrih so stopnjice, ki vodijo v zvonika na vrhéh. Ta cerkev je jedna najlepših umotvorov avstrijske prestolice! — M. K. Crnčić: **Rab ob zahodu solnca.** Motiv z otoka Raba. — Dr. Jos. Vošnjak (Portr.) — Mihael Vošnjak (Portret). — Robert Frangeš: **Bik.** Najodličnejši hrvatski kipar Frangeš je ustvaril tu v mramorju idealen tip bika.